

TÜRÜK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue:21, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 16.04.2020

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 20.05.2020

Sayfa / *Page*: 344-369

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

 Sevim GÖREN

Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi
sevimgoren@hotmail.com

GELENEKTEN GELECEĞE BARTIN İŞİ TEL KIRMA

Öz

Karadeniz Bölgesi'nin batısında yer alan Bartın ilinin önemli el sanatlarından biri "tel kırma"dır. Bu sanat, artık Bartın ilinin adıyla özdeşleşmiş, Coğrafi İşaret Tescil Belgesi de alarak "Bartın işi tel kırma" haline gelmiştir. Bartın işi tel kırma sanatının gelenekteki durumundan günümüze gelinceye kadar pek çok değişim geçirdiği ve gelişme gösterdiği, günümüzde ise bu sanatın daha da gelişerek çok farklı boyut ve alanlara taşındığı tespit edilmiştir. Bartın işi tel kırma sanatının geçmişten günümüze geçirdiği değişimler dikkate ve incelenmeye değerdir.

Bartın ilinden derlenen bilgileri ön plâna alarak yapılan bu çalışma, Bartın işi tel kırma geleneğinin geçmişten günümüze geçirdiği değişimleri kayıt altına alması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Bartın İşİ, Bartın İşİ Tel Kırma, Tel Kırma, Geleneksel El Sanatları

BARTIN'S WIRE-BREAKING EMBROIDERY WORK FROM TRADITION TO FUTURE

Abstract

Wire-breaking embroidery is one of the most important handicrafts of Bartın province located in the Western Black Sea Region. This form of art is identified with Bartın province and is now called "Bartın's wire-breaking embroidery" after receiving the Geographical Sign Registration Certificate. The art of Bartın's wire-breaking embroidery has been found to have undergone many changes from its traditional form to the present day, and that form of art has developed further and moved to several different dimensions and areas today. The changes, which have been occurring in the art of Bartın's wire-breaking embroidery from past to present, are worth considering and examining.

This study, which is conducted by prioritizing the information gathered from Bartın province, is of significance for recording the changes in Bartın's wire-breaking embroidery tradition from past to present.

Key Words: Bartın Work, Bartın's Wire-Breaking Embroidery, Wire-Breaking Embroidery, Traditional Handicrafts

Giriş

Sanat; bir duygu, tasarı, güzellik ve benzerinin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık (Türkçe Sözlük 2011: 2024) olarak tanımlanmaktadır. Bu güzellik, duygu ve tasarı ürünlerinden bir tanesi de geleneksel el sanatlarıdır. El tezgâhlarında bir yardımcı araç kullanılarak yapılan işlerin hepsi el sanatları kapsamına girmektedir (Türkçe Sözlük 2011: 791). Aynı zamanda, bir milletin maddî ve manevî değerlerinin bütünü olan kültür kavramının içine el sanatları da girmektedir. El sanatları, bir ulusun veya ülkenin kültürel kimliğini oluşturan, diğer ülkeler karşısındaki varlığını ve farklılığını belgeleyen, kültür tanımlamasının içine giren ve bütün ulusal yaratıları, kazanımları ve maddesel varlıkları olan "ulusal kalıt" kavramının içinde değerlendirilmektedir (Oğuz 2013: 6). Buna göre el sanatı, ulusal kalıtın "el" marifetiyle sanatsal olarak görselleş/tiril/mesi olarak tanımlanabilir (Oğuz 2014: 9).

Gelenek, bir toplumda, bir toplulukta, eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, an'ane, tradisyondur (Türkçe Sözlük 2011: 920). El sanatları da toplumların geleneğinden süzülerek gelen kültür ürünleridir. Ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hale gelerek "geleneksel" vasfı kazanmıştır (URL-1). Somut bir ürüne dönüşmeden önce; geleneklerden süzülen bilgi, anlayış, görgü, tasarım, stil, zaman gibi soyut kavramların etkisinde şekillenmektedir (Öter 2010: 176). İnsan, ihtiyaçlarını karşılamak üzere ürettiği eşyaya, yaşadığı sosyal ve kültürel ortamlardan beslenen duygu zenginliğini yansıtarak estetik değer kazandırmıştır. El sanatı ürünleri bir toplumun yaşam biçimini yansıtan, toplum içinde değişik işlevleri olan ürünlerdir (Öztürk 2005: 67).

Türk işlemlerinin tarihi çok eskidir. Nakışın doğduğu yer kabul edilen Orta Asya'dan, 13. yüzyılda Türklerin batıya göçleriyle beraber, Avrupa'ya ve diğer bölgelere yayılmıştır (Komisyon

2011: 37). Anadolu'ya göçler yoluyla birçok kollarla çok değişik medeniyetler girmiş, bugün için bu medeniyetlerin izleri ortaya çıktıkça ülkemizin en küçük yerleşim biriminden en büyük kent merkezine zengin bir kültür mozağının oluşmasını sağlamıştır (Çilsüleymanoğlu 1996a: 41). Her ülkenin, her şehrin el işleme, o şehrin kendi kültürel değeridir. Türk işlemleri, bulunduğu yere göre şekil almış, o bölgenin iklimi, coğrafi özellikleri, sosyal hayatı, gelenek ve göreneklerinden etkilenmiştir. Bulunduğu bölge itibarıyla, geçmişten günümüze değişik kültürlerden etkilenen, bu etkilenmenin el işlerine yansıdığı şehirlerden biri de Bartın'dır.

Bugünkü Bartın, antik çağda Parthenios adı verilen Bartın Irmağı'nın kenarında kurulmuştur. Parthenios, Yunan mitolojisinde "Sular Tanrısı"dır. "Sular ilahı" veya "muhteşem akan su" anlamlarına gelmektedir. Parthenia adıyla anıldığı ve zamanla Bartın'a dönüştüğü yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Eski çağlardan günümüze gelene kadar pek çok kavim ve devletin egemenliği altına girmiştir. Bunlar, Bartın'ın ilk sahipleri olan Gaskalardan sonra Hititler, Bitinyalılar, Paflagonyalılar, Fenikeliler, Persler, Pontus Krallığı, Roma ve Bizanslılar, Anadolu Selçukluları, Çandaroğulları, Cenovalılar gibi pek çok kavim ve devlettir. Bartın ve çevresi, 1392'den itibaren Osmanlı sınırları içinde yer almıştır. 1460 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Bartın'a gelip ordugâhını bugünkü Orduyeri'ne kurmuştur. Amasra üzerine yürüyen Fatih, Cenevizlilerin teslim olmasıyla Amasra'yı kan dökülmeden teslim almıştır. Bartın, Osmanlı idaresi altında Bolu sancağına bağlanmıştır. 1924 yılında Zonguldak'ın il olmasıyla bu ilin ilçesi haline gelmiştir. 07 Eylül 1991 tarihinde, Bartın il statüsüne kavuşmuştur.

Bartın, Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz bölümünde, denizden on kilometre içeride kurulmuş tarihi, turistik değerleri, ormanları ve doğal güzellikleri yönünden Türkiye'nin çok önemli ve gelişmekte olan illerinden biridir (Çalışkan 2019: 414). Zonguldak ve Kastamonu illeri ile komşudur. İlin kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Cide ve Pınarbaşı, güneyinde Karabük ve Yenice, batısında Zonguldak'ın Çaycuma ve Devrek ilçeleri bulunmaktadır. Amasra Kurucaşile ve Ulus ilçeleri ile birlikte Bartın Türkiye'nin küçük illerinden biridir. Halatçıyaması, Orduyeri, Kırtepe ve Ömertepesi kentin üzerinde kurulduğu dört önemli tepedir. Bağ-bahçe tarımına uygun olan Bartın'da; çilek yetiştiriciliği yapılmaktadır ve her sene "Çilek Festivali" düzenlenmektedir. Bartın'ın en önemli akarsuyu, milattan önceki yıllarda Parthenios adıyla anılan ve kente adını veren Bartın Irmağı'dır. Bartın; doğu, batı ve kuzeyden, yüksekliği 2000 metreyi geçmeyen dağlarla çevrilidir. Bartın'daki ormanlık alanlar, bitki ve ağaç türü zenginlikleri ile yaban hayvanları yönünden Türkiye'nin en zengin ormanlık alanlarından biridir. Bartın'da yazları sıcak, kışları serin geçen ılıman deniz iklimi hüküm sürmektedir. Bartın ilinin nüfusu 2000 sayımına göre 184.178'dir (Çilsüleymanoğlu 1996a: 21-22; Komisyon 2011: 11-12; Bartın Ticaret ve Sanayi Odası 2006: 15-20).

Tarih boyunca birçok kültürden etkilenen Bartın, tanıyıp benimsediği kültürleri devam ettirme açısından da seçkin bir yere sahiptir. Farklı kültürlerin mirasçı olması bölgeye özgü değerlerin oluşumuna imkân sağlamıştır. Gerek Bartın limanındaki ticari faaliyetlerin artışıyla İstanbul ile temasın fazlalaşması, gerek sanat ve zanaatla uğraşan gayrimüslim nüfusun Bartın'a yerleştirilmesi 19. yüzyılın sonlarına doğru şehrin kent kimliği kazanmasında ve tel kırma işinin Bartın'da yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Demir vd. 2019: 1343-1346). Bartın işlemleri, Bartın halk zevkinin en müstesna örnekleri, Anadolu kültürünün vazgeçilmez ve paha biçilmez sanat zevkinin

benzersiz eserleridir (Aşçıoğlu 2006: 315). Bartın'a has bir işleme sanatı olan “tel kırma” da Bartınlıların geliştirerek benimsediği ve yüzyıllardan beri devam ettirdiği önemli bir el sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bartınlılar bu sanatı o kadar benimsemiştirler ki evinde tel kırmadan bir ürünü bulunmayan ev yok gibidir. Bartın işi tel kırmanın, manilere bile konu olduğu görülmektedir. Bu da bize, bu geleneksel el sanatının Bartın kültürü ve sosyal yaşantısı ile ne kadar özdeşleştiğini göstermektedir:

Gemi üstünde urgan

Altında telli yorgan

Yârimi alır isem

Kesecem çifte kurban (K.Ş.-13)

Telli yazma başında

Kalem oynar kaşında

Öyle bir yâr sevdim ki

On üç on dört yaşında (K.Ş.-14)

Telli yazma düreyim

Aç kolların gireyim

Uyan uyan sar beni

Yâr olduğun bileyim (K.Ş.-15)

Bu çalışmada artık Bartın ilinin adıyla özdeşleşen “Bartın İşî Tel Kırma”, elde edilen bilgiler ışığında tanıtılmaya çalışılacak ve bu geleneğin geçmişteki ve günümüzdeki durumu değerlendirilecektir.

1. Tel Kırma Tekniğinin Ortaya Çıkışı

Bartın ve Bartın kültürü konusunda çalışma yapan S. Çilsüleymanoğlu “Bartın Halk Kültürü” adlı kitabında, tel kırma sanatını ilk yapan kişinin 1800–1900 yılları arasında yaşayan “kâtip kızı” lâkaplı Hatice Ağaçkırın olduğunu ifade etmektedir (1996b: 685). Hatice Ağaçkırın ve tel kırmanın ortaya çıkışı ile ilgili edinilen bilgiler ise şu şekildedir:

Çok eskiden burada değişik kültürler yaşamış. İşte Rumlar yaşamış Türklerle birlikte, böyle bilgi alışverişi olmuş onlar arasında. Bunu ilk yapan kişi Hatice Ağaçkırın diye bir büyüğümüz, Asma Mahallesi'nde oturan “Kâtip Kızı” lâkaplı. Bu işi anneannesinden öğreniyor. Anneannesine geldiği zaman komşularından tel sarma işi tekniğini öğrenmiş. Tel sarma, tel kırmadan daha öncesi olan bir işleme tekniği. Tel sarma sarılarak yapılan bir işleme. İşlemeyi yaparken Hatice Ağaçkırın telin kırıldığını fark ediyor ve bunu “Kırılarak yapılıyorsa ben burada bir düğüm atabilirim” düşüncesiyle düğüm tekniğini geliştiriyor ve çok heyecanlanıyor. Çok hoşuna gidiyor. Onunla bir şey yapıyor şalvarının üstüne. Çok eskiden giyilen böyle 6

metreden yapılan şalvarlar olurmuş, onun üstüne bir kuşak yapıyor kemer şeklinde (yağlık) ve onu tel kırma ile yaptıktan sonra arkadaşlarına gösteriyor. Arkadaşları da çok beğeniyorlar. Diyorlar ki, bunu bize de öğret nasıl yaptın, diyorlar. Onlar da bunu yapıyorlar ve sonra düğünlerde tel kırmayı hepsi de böyle şalvarının üstünde kuşak şeklinde yapıyorlar ve bu zamanla yaygınlaşıyor. Çeyizlerine kadar, sonra düğünlerde kına başlarına kadar uzanıyor. Sonra çok çeyizler yapıyorlar; işte sünnet çeyizleri, gelin çeyizleri, yatak çarşafı, yastıklar, kırlentler... Kendi dokudukları bezlere yapıyorlar bunları. Yöremizde yöresel dokunan bezler üzerine yapılmış; hatta keten-kenevir karışımı Bartın'da dikilen bir kenevir maddesinden üretmişler, dokuma yapmışlar. Onların üstüne bu işlemleri yapmışlar. Kendi dokudukları beze yaparak yaygınlaştırmışlar (K.Ş.-11).

Halk arasında kaynaklardan okuyarak tel kırmanın Hatice Ağaçkırın tarafından bulunup geliştirildiğini söyleyenler (K.Ş.-1) bulunmaktadır, fakat tel kırma sanatının Bartın geleneğinde çok eskiden beri bulunduğunu ifade eden kişiler ve bu sanatın farklı şekillerde ortaya çıktığını söyleyenler de vardır. Bu sanatın Bartın'da "Ordüyeri" denilen yerden başlayarak yayıldığı söylenmektedir. İfadeler şu şekildedir: "Çok seneler önceden beri... Bizim babaannelerimizin zamanından daha önceden beri var" (K.Ş.-2). "Çok eskiden anneannelerimiz ninelerimizden belki daha öncesine dayanıyor yani. Benim bildiğim... Benim annem 80 yaşında şu anda. Babaannem 95 yaşında vefat etti. Babaannemin çok küçükken anneme hediye ettiği tel kırma yazmayı hatırlıyorum. Belki onun daha öncesine dayanıyor yani kökü. Daha da öncesine gidiyor yani. Bayağı bir eskiye dayanan bir el sanatı Bartın'da" (K.Ş.-3). "Bartın'ın yöresel el işi bu, ben de Kavaklı-Ordüyeri'ne yakın yerde oturuyorum, asıl tel kırmanın çıktığı yer burasıdır" (K.Ş.-4). "Benim bildiğim kadarıyla çok eskiden, hatta bize söylenenlere göre Osmanlı döneminden Rumlardan kaldığı söyleniyor burada. Onların el işiymiş. Oradan Bartınlılar öğrenerek yayılıyor, geleneksel el nakışı olarak günümüze kadar geliyor" (K.Ş.-5). "Fatih Sultan Mehmet zamanından başlamış. Askerler buraya gelip mesela -büyük olasılıkla konuşulanlara göre- Ordüyeri'nde bir dergâh (karargâh?) kuruyorlar. Orada söküklüklerini dikmek için bu tel kırmayı yapıyorlar. Yani telle tutturma... İp, iğne değil de... Askerlerin söküklüklerini telle tutturma olarak tel kırmayı kullanıyorlar. O şekilde başlamış diye bir bilgim var. Ben bunu Ordüyerli bir kadından duydum" (K.Ş.-6). "Hatice diye bir bayan kar yağarken böyle damla damla, camdan bakarken bunu uygulamış yani. Bunu çıkarmış. 'Kar tanesi' diye örnek çıkmış. Öyle tel işlerken olmuş. Teli işlemiş yani. Öyle dedilerdi. O kadının da Rum olduğunu duydum. Ondan doğru çıkmış bu tel kırma. Kar yağarken damla damla 'kar tanesi' diye bir örnek çıkmış. 'Kar tanesi' diye bir örnek var, kına başı yapıyorlar" (K.Ş.-7). "Olabilir, çünkü çok eski bir örnek (kar tanesi). Ben öyle duydum. Rahmetli halam hep öyle anlatırdı. Öldüğünde 80 yaşından daha fazlaydı. O zaman böyle kasnak yok, gergef üstünde yapılırdı, yapardı" (K.Ş.-8). "Ooofff kaç senele... Nerdeyse iki üç yüz seneden beri varmış. Benim hacı annem vardın, o işlermiş" (K.Ş.-10). "Çok eskilere dayanıyor, çok eskiden Asma'da Rumlar yaşarmış, Rumlardan öğrenilmiş. Benim çocukluğumda Ordüyerler denir, Ordüyeri, o kısımdaki kişiler çok yapardı. Oranın geçim kaynağıydı. Ben çocukluğumdan beri tel kırmayı yapan bayanları görürdüm. Daha sonra bütün Bartın'a yayıldı" (K.Ş.-12).

Tel kırmanın ortaya çıkışı ile ilgili en farklı bilgi Mustafa Küçüktabak tarafından verilmiştir, verilen bilgiler araştırılmaya muhtaç olmakla birlikte şu şekildedir:

Şimdi sorun herkese tel kırma Bartın'da 200-300 yıllık tarih söyleyebilirler. En az 150-200 yıl söylerler. Tel kırma bir kere Bartın'a ait bir işleme sanatı değil. Tel kırma Manisa'ya ait. Türkiye'de özellikle, evet, Türkiye'nin hemen hemen her yerinde yapılan bir şey, ama oralarda ölmüş. Oralarda kumaş üzerine yapılıyormuş, yani bizim aldığımız bilgileri aktarmaya çalışıyorum. Oralardan 150-200 yıl önce buraya gelen bir gelin sayesinde ve burada aradığı Buldan ipeği gibi veya keten kumaş gibi kumaşları bulamadığı için, tül bulduğu için tüle işlemiş ve Bartın'da tel kırma tüle işlendiği için devam etmiş ve tül tel kırması markalaşmış. Onun için Bartın'a mâl edilmiş. Ondan sonra, Türkiye'nin birçok yerinde yapılıyor olmasına rağmen, ara desenler, ara süsler olarak yapılan bir desen olmasına rağmen, Bartın'da sadece tel kırma tül üzerinde tel kırma olarak yapılmış; hiçbir kumaş, ip vesaire kullanılmadan (K.Ş.-18).

Zamanla günümüzdeki işleme şeklini alan tel kırma, Bartın kültüründe çok önemli bir yer edinmiştir. Düğünlerde başında tel kırma örtüsü olmayan genç kızlar, Bartın düğünlerinin geleneği olan "sıraya" çıkarılmamakta; kızların çeyizlerinde tel kırma yatak takımları, örtüler ve tel kırma başörtüleri yoksa çeyizleri eksik sayılmaktaydı (Komisyon 2011: 75).

Tel kırmanın ilk ortaya çıkışında bölgede bulunan azınlıklarla (örneğin Rumlar) etkileşimin etkili olduğu düşünülmektedir. Hatice Ağačkıran hakkındaki rivayetlerden, Hatice Karadağ'ın tarafımıza verdiği bilgilerin doğruluk payının daha yüksek olduğu düşünülebilir, çünkü kendisi Bartın Asma Mahallesi'nde oturan Hatice Ağačkıran'ı araştırdığını, ailesine ulaştığını ve bilgileri bizzat kaynağından aldığını ifade etmiştir (K.Ş.-11). Tel kırmanın ilk ortaya çıkışı hakkında diğer kaynak şahısların verdiği bilgiler, başka kişilerden ve büyüklerinden öğrendikleri bilgilerdir. Tel kırmanın Manisalı bir gelin tarafından Bartın'a getirildiği ile ilgili bilgi ise araştırılmaya muhtaçtır.

2. Bartın İşi Tel Kırmanın Kurumsallaşma Süreci

Bartın'da tel kırma sanatı 1930, 1940 ve 1950'li yıllarda çok ilerlemiş, Türkiye'ye kendini tanıtmıştır. Adı yurt dışında bile duyurulmuştur. 1960'lı yılların sonunda ise tel kırma sanatına ilgi azalmış, sanat unutulmaya yüz tutmuştur. 1985'li yıllarda Bartın'da artık ölmüş olan tel kırma sanatını Orduyeri'nde yaşayan yedi yaşlı kişiden, yeniden insanları eğiterek canlandıran kişi Servet Çınçın olmuştur (K.Ş.-18). 1980'li yılların sonuna doğru, sanat tekrar canlanmaya başlamıştır (Çilsüleymanoğlu 1996b: 685).

1997-1998 eğitim-öğretim yılında "Bartın işi tel kırma" eğitim programı hazırlanıp tek başına bir ders olarak gösterilene kadar tel kırma, Halk Eğitim Merkezine bağlı, köylerde ve şehir merkezlerinde açılan biçki-dikiş, nakış gibi kursların içinde haftada bir gün olmak üzere (aslında perşembe günleri iki saat) usta öğreticiler tarafından gösterilmiştir. Böylece sanatın unutulmaması sağlanmıştır (K.Ş.-11).

1994 yılında bakanlık tarafından, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarının canlandırılması amacıyla bir genelge yayımlanmıştır. Bu genelgeye istinaden 1994 yılında, "Bartın işi tel kırma"nın eğitim programının hazırlanması ve tek başına bir ders olarak gösterilmesi çalışmalarına başlanmıştır. İşi bilenlerden oluşan bir ekip kurulmuştur. Bu çalışmaların içinde Hatice Karadağ* bizzat görev almıştır. Kurulan ekip eğitim programını hazırlamıştır. Sandıklardan çıkan çeyizler

* Hatice Karadağ, Bartın Halk Eğitim Merkezinden emekli usta öğreticidir. 2018 yılında, tel kırma-tel sarma alanında yaptığı çalışmalardan dolayı, Kültür Bakanlığı tarafından, tel kırma-tel sarma alanında devlet sanatçısı unvanını almıştır. Bu araştırmada tarafımıza bilgi veren kaynak şahıslardandır.

çıkartılarak sergilenmiştir. Yöresel isimleri olan motiflerle (bağdagül, Kemerköprü, mihrap, kaymak tabağı, karanfil, yıldız, çark-ı felek gibi) ürünler hazırlanmış ve sergilenmiş ve de çok beğenilmiştir. Merkezde ve köylerde tel kırmaya talep olması için tanıtım çalışmaları yapılmıştır. Tel kırma kursunun merkezde açılması için yoğun talep olmuştur. Yapılan çalışmalardan sonra, eğitim programı hazırlanarak bakanlığa gönderilmiştir. Bakanlık da “Bartın işi tel kırma”nın Türkiye genelinde Halk Eğitim Merkezlerinde ders olarak gösterilmesi için ders olarak koymuştur. 1997–1998 eğitim- öğretim yılında tel kırmanın eğitimine başlanmıştır. Bu tarihten sonra tel kırma daha hızlı ve programlı bir şekilde öğretilmiş ve daha geniş bir kitleye yayılmıştır. Bu tarihten 2020 yılına gelene kadar şehir merkezlerinde ve merkeze bağlı köylerde pek çok tel kırma kursu açılmıştır. Kurslara talep artarak devam etmiştir. Şehir dışından gelerek kurslara katılan kursiyerler, memleketlerine döndüklerinde, öğrendikleri “Bartın işi tel kırma”yı da beraberlerinde götürmüşlerdir. Tel kırma işi, Türkiye’nin pek çok ilinde yapılmaya başlanmıştır. Kurslara devam edenler, yapıp sattıkları ürünleri ile ev geçimine katkı sağlamaktadırlar (K.Ş.-3; K.Ş.-11).

Hatice Karadağ, tel kırma işinin üniversitelerde de ders olarak okutulması ve kurumsallaşma sürecinin artması gerektiği görüşündedir (K.Ş.-11). Resmî eğitim süreçlerinin kültürel aktarımda kullanılmasının sonuçlarından biri de “kurumsallaşma” ve “profesyonelleşme”dir (Teke 2013: 37). Tel kırmanın akademik düzeyde ele alınması onun tanınırlığını artırdığı kadar aynı zamanda kurumsallaşarak profesyonelleşmesini de sağlayacaktır. Tel kırmayı öğretecek kişiler üniversite eğitimi alırsa bu el sanatını daha kapsamlı bir şekilde ele alacak, öğretecekleri kişilere de yine aynı şekilde bilgilerini aktaracaklardır. Tel kırma eğitimini verecek kişiler, başta 600 saatlik bir kurs sonucunda belgelerini aldıktan sonra kurs açabilmekteyken günümüzde tel kırma kurslarında eğitici olabilmek için en az lise mezunu olmak, sonrasında kalfalık, ustalık ve usta öğreticilik belgelerini alarak kurs açabilmektedirler (K.Ş.-11). Bu, tel kırmanın daha iyi öğrenilip öğretilmesi için bir ilerlemedir. Vasıflı eğiticiler, geleneğin de daha düzgün bir şekilde aktarımına vesile olacaktır. Eğiticiler uzmanlık, doktora yaptıktan sonra ders verme hakkını kazansalar daha nitelikli bir eğitim gerçekleştirecektir (URL-2). Resmî eğitim süreçlerinde karşılaşılan sorunlardan biri de öğretmenlerin somut olmayan kültürel miras konusundaki bilgi eksiklikleri olmaktadır (Teke 2013: 38). Bu yüzden tel kırmanın bilimsel olarak da ele alınması önemlidir.

Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 18.11.2004 tarihinde Türk Patent Enstitüsüne “tel kırma” alanında patent başvurusu yapmıştır. Yapılan başvuru 2009 yılında onaylanarak Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Tel kırma, “Bartın işi tel kırma” adıyla “Coğrafi İşaret Tescil Belgesi”[†] almıştır. Bu işaret, tel kırmanın gelecek nesillere bozulmadan aktarılması gerekliliğini de göstermektedir. El sanatları terimi ile nitelenen alandaki ürünler, geçmişten çağa taşındığı için genelde korunması ve değişmemesi istenen ürünlerdir (Öztürk 2005: 72).

3. Tel Kırma Nedir, Malzemeleri Nelerdir, Nasıl İşlenir?

Tel kırma; kendine özgü bir iğnesi ve teli olan, önce Bartın yöresine özgü dokuma bezlere, sonra daha çok petek tül üzerine işlenen, gelenekte gümüş telle ama daha sonra farklı renk tellerle de yapılabilen, makas kullanılmadan telin kırılarak yapıldığı, kendine özel beş hamlede gerçekleşen

[†] Coğrafi İşaret Tescil Belgesi için bakınız: Komisyon (2011). Bartın İşİ Tel Kırma, Bartın: Halk Eğitim ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü, s. 189.

bir düğüm tekniği olan, eskiden gergefte yere oturularak daha sonra tahta, çelikten yaylı, silikon kasnakta elde işlenen, Bartın iline özgü geleneksel bir işleme çeşididir (K.Ş.-1; K.Ş.-2; K.Ş.-3, K.Ş.-4; K.Ş.-5; K.Ş.-6; K.Ş.-9; K.Ş.-10, K.Ş.-11; K.Ş.-12; K.Ş.-16; K.Ş.-17).

3.1. Tel Kıрма Teli: Tel kırma, önceleri sırf gümüş tel kullanılarak yapılan bir işleme çeşididir. Günümüzde ise işlenecek teller daha çok maliyetini düşürmek, herkesin ulaşmasını sağlamak için altında bakır maden hammaddesi (çünkü yumuşak bir metal) ve üstü gümüş kaplama, altın kaplama olarak yapılmaktadır. Bakır tel tek başına da kullanılabilir. Tel kırma telinin eni bir milimetredir. Ana renkler gümüş, bakır ve altın olmak üzere üç tanedir. Esas işlenen tel, gümüşle yapılan teldir. “Coğrafi İşaret Tescil Belgesi” bulunan tel kırma işinin özelliğinin bozulmaması için gelenekteki rengi olan gümüş rengin devamlılığı esastır ve daha çok bu renk tercih edilir. Bugün 80 yaşında olan Şükran Zırtıoğlu eskiden tellerin sadece gümüş renginde olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: Eskiden telle aynı gümüş rengiydin. Şimdi gırmızı oldu telle. Esgiden öyle gırmızı tel yokdun. Sade gümüş vardın. Da hala makaram va şurda durıya bi dane (K.Ş.-10). Tek kırmada kullanılan tel, kırılarak işlendiği için “tel kırma” adını almıştır. Kitaplarda da adı “Bartın işi tel kırma” olarak geçmektedir (K.Ş.-1; K.Ş.-2; K.Ş.-3; K.Ş.-5; K.Ş.-6; K.Ş.-9; K.Ş.-10; K.Ş.-11). Tel kırma işinde kullanılan tel, günümüzde Bartın’da üretilmemektedir, İstanbul’da “gelin teli” adı altında üretilerek Bartın’da “tel kırma teli” olarak pazarlanmaktadır (K.Ş.-18).

Eskiden tahta makaralara sarılı olarak satılan tel kırma telleri, günümüzde plastik makaralara sarılı olarak satılmaktadır. Eskiden ise tahta makaralara sarılarak satılmaktaydı. Bir tel makarada (gümüş ve bakır rengi) 30 metre tel bulunmaktadır. Altın rengi tel birer metre çileler halinde toplam 10 metre olarak satılmaktadır. Altın rengi tel ve oksitlendirilmiş tellerin satış uzunlukları ve fiyatları farklı olmaktadır (K.Ş.-5; K.Ş.-18).

Günümüzde firmalar tarafından satılan her renkte tel bulunmaktadır. Bir de oksitlendirilmiş teller bulunmaktadır. Bu teller, tel kırma işine eskitilmiş havası vermektedir. Tel kırma işiyle uğraşanlar, evlerinde oksitlendirilmiş ve renkli tel üretmenin yolunu bulmuşlardır. Evlerinde her renkte tel elde edebilmeyi başarmışlardır. Tel kırma tellerinden özellikle altın rengi olan tel oldukça pahalıdır. Tel eskitme ve renklendirme sayesinde bayanlar, altın rengi tel de elde edebilmişlerdir. Bu yöntem, bütçelerine katkı sağlamalarına yardımcı olmuştur (K.Ş.-3). Tel eskitme ve renklendirme ile ilgili Hatice Karadağ, şu şekilde bilgi vermiştir:

Bizim özelliğimiz gümüş tel kullanmak; ama tabii ki yani gümüş yanında, sonraki zamanlarda bakırı (altındaki bakırı) da kullanmaya başladık. Hani böyle dallar falan yaparken birazcık daha renkli olsun da biraz albenisi olsun diye. Daha sonra altın kaplama teller üretilmeye başlandı. Yine altı bakır, üstü altın suyuna batırılmış teller... Tabii bunların da maliyeti fazla olduğu için, kimyacı arkadaşların da çabasıyla, onların da bize desteğiyle oksitlendirme yaptık tellerde. Nasıl yaptık? Denemelerle tabii oldu, ama biz de baktık çok güzel oluyor. Kükürtlü sabunla benim denemem, “koza” kükürtlü sabunu var. Bu kükürtlü sabundaki alaşım, gümüşü oksitlendiriyor ve renk değişimine uğruyor tel. Şimdi kükürtlü sabunun yapılışını da anlatayım: Rendeliyorsunuz, iki çorba kaşığı kükürtlü sabunu rendeleyip (yapacağınız şeye de bağlı bu) sonra bir litre suyu kaynatıyorsunuz. Kaynattığınız suyu ocaktan aldıktan sonra kükürtlü sabunu içine koyup eritiyorsunuz. Sonra, metre metre kestiğiniz telleri,

bu kükürtlü sabunun içine atıyorsunuz. Bir de temiz su hazırlıyorsunuz yanınıza. Kükürtlü sabunun içinde attığınız teli istediğiniz renge ulaştığında çıkartıyorsunuz. İlk aşamada tel sarı renk alıyor. Açık sarı, altın rengi bir tel çıkıyor. Sonraki aşamalarda renk değişimine uğruyor. Bu renge ulaştığımız zaman teli içinden alıyorsunuz, soğuk suya atıyorsunuz. Onun içinde durulayıp sonra bir temiz bez üzerine alıp -pamuklu bez üzerine alıp- kurutuyorsunuz. Kuruladıktan sonra o teli kullanabiliyorsunuz. Tabii ki sonraki aşamalarda yeşil, mor, koyu kahverengi bunlara kademe kademe ulaşıyorsunuz. Renge ulaştığımız zaman teli içinden alıp durulayıp kuruluyorsunuz. Soğuduğu zaman bu karışımı ısıtabiliyorsunuz. Suyu bu şekilde kullanabiliyorsunuz. Soğudu, renge ulaşamıyorsunuz; biraz ısıtıp öyle o istediğiniz renge ulaşabiliyorsunuz (K.Ş.-11).

3.2. Tel Kıрма İğnesi: Özel bir iğnedir. Tel kırmanın iğnesinin arkası tel geçebilmesi için yassıdır. Bir ucu sivri, diğer ucu telin geçebilmesi için biraz daha geniştir. Tel kırma iğnesinin uzunluğu 3–3,5; tel sarma iğnesinin uzunluğu ise 3,5–5 cm arasındadır. Tel kırma iğnesinin kenarlarının tülü yırtmaması için keskin olmaması önemlidir. İğnenin ucu da normal bir dikiş iğnesi kadar sivri değildir (K.Ş.-1; K.Ş.-11; K.Ş.-18). Tel kırma iğnesi eskiden özel sipariş verilerek gümüşten yaptırılırdı. Şükran Zırtıoğlu, tel kırma iğnesini eskiden Bartın’da özel olarak yapanlar olduğunu, kendilerinin de çarşıda dükkânı olan “Âdil Ağabey” diye birine yaptırdıklarını, onun yaşlı olduğunu ve öldüğünü, şimdi ise oğlunun duyduğuna göre orada demir işiyle uğraştığını söylemektedir. Şimdi de tel kırma iğnesi yapıldığını fakat onun sarı bir şeyden, teneke gibi bir şey olduğunu belirtmektedir. Gerçek gümüş iğnenin ise güzel olacağını ve hiç kırılmayacağını ifade etmektedir (K.Ş.-10). Eskiden Bartın’da tel kırma iğnesi yapan ustalardan biri de Çakmakçı Mecit’tir (K.Ş.-18). Tel kırmanın ilk başta şemsiye teli ile işlenerek öğrenildiği ve iğne ile çok fazla yapabilenin bulunmadığı da ulaşılan bilgiler arasındadır (K.Ş.-12).

Günümüzde Bartın’da Mustafa Küçüktabak (K.Ş.-18), dede mesleği olarak tel kırma-tel sarma iğnesi yapım işiyle uğraşmaktadır. Kendisi tel kırma iğnesi ile ilgili icatlar yaptığını ifade etmektedir. Bu icatlardan biri çift delikli iğnedir. Küçüktabak, elde özel işçilikle yapılan tel kırma-tel sarma iğnesinin diğer iğnelere farklı olduğunu belirtmektedir:

Siz benim iğnemi kullanmayan bir insansanız benim iğnemin varlığını bilmiyorsanız rağbet etmezsiniz, aramazsınız, sormasınız, ama bir gün benim iğnemi kullandıysanız bir daha geriye asla dönemezsiniz. Sebeplerini açıklayayım: Eskiden tül gözlerinin genişliği daha büyüktü. Şimdi, Bartın tülü dedikleri tül inceldi ve telin kalınlığı kadar neredeyse ince tüllere işleniyor fakat iğneler bu teknolojiye yetişemedi yani makine işi iğneler tülü yırtıyor veya işlerken tülün içinden geçerken tüle takılıyor. Özellikle tüle söylüyorum, tül hâlbuki kolay olanı. Kumaşta ise kumaşı parçalayarak geçiyor yani nasıl izah edelim bunu? Mesela bir ipek kumaş düşünün. İpek kumaşın üzerine tel işleme yaptıysanız sadece telin deldiği yer kadar orada hasar olması gerekir. Telin kalınlığı kadar, ama diğer iğnelere kullandıysanız telin sağında ve solunda bir siyah delik, nokta, hava, boşluk görünür. Telden daha kalın bir boşluk görülür. Gözenekler zarar görüyor ve aynı zamanda %90 kumaşta bir lif, bir tel kopmuştur yani bizim iğnelerimiz asla kopmaz, kumaşı aralayarak girer yani kumaşın içinden parça kopararak değil, liflerini veya tellerini yan yana iteleyerek veya aralayarak girdiği için iğnelerimiz kaygandır da kullandığınızı hissetmezsiniz. Telin kalınlığının bir milim üstündedir iğnemiz yani o kadar da hassas. Tel mesela diyelim ki 0,80 mikron, iğnemiz de 0,90 mikrondur anlatabiliyor muyum genişliği? Çok az bir şeyle geçer. Bunun dışında gümüş, altın ve krom iğne olarak yapıyorum ben. Krom sac

üzerine işliyorum. Bir de en uzun 7 santime kadar iğne yapabiliyoruz, yani bizde şimdi şey sınırı yok. Yaptığım on, on beş çeşit iğne çeşidim var (K.Ş.-18).

Tel kırma iğnesinin hammaddesi de geçmişten günümüze değişiklik geçirmiştir:

Tabii çok değişiklik oldu. Bu muzdarip de olduğum bir konu aslında benim şimdi. Eskiden elektrik kablolarının bakır tel kablolarından yapılıyordu. Kablonun arka kısmına bir çekiç vuruluyordu. Ezilen yere de göz açılıyordu. Öyle yapılıyormuş daha doğrusu. Onları ben çok az gördüm. Ondan sonra sarı tenekelerden veya bulunabilen malzemelerden sarı malzemesinden yapılmaya başlanmış. Ben o grupta yetiştim. Ben 86-90'a kadar onlara yetiştim. Ben 90 yılından sonra bu işin başına geldiğimde işi başka bir metale taşıdık yani gümüşe taşıdık. Tamamen has gümüşten yapmaya başladım (K.Ş.-18).

3.3. Kumaş: İlk zamanlarda beze, çarşafa, tülbende yapılan tel kırma işlemler, teknoloji ilerledikçe Avrupa'dan getirilen pamuklu-petekli tüllere yapılır olmuştur (Komisyon 2011: 74). Tel kırma yapımında en fazla kullanılan kumaş "petek tül"dür. Bunun dışında üzerine tel kırma iğnesinin batabileceği her türlü kumaş üzerine işlenebilmektedir. Gelenekte tel kırma önce kumaş üzerine yapılmıştır, daha sonra keten tüller kullanılmıştır. Eskiden kullanılan keten tüller yurt dışından, özellikle Fransa'dan gelmiştir. Bartın liman şehri olduğu için özellikle de deniz yoluyla gelmiştir. Günümüzde ise keten tüller bulunamamaktadır, çünkü maliyeti yüksek olduğu için yapılmamaktadır (K.Ş.-11).

Bartın işinin özelliği kullanılan tülün "petekli tül" olmasıdır. Özelliği bu olduğu için bu kumaşın dışına çıkılmamaya çalışılmaktadır. Bir de "kare tül" bulunmaktadır. Onlar yeni çıkmıştır. Daha kalındır, yapımı kolaydır, yırtılmadığı için tercih edilmektedir. Daha çok yeni öğrenenler tercih etmektedir. Kare tüller Bartın işi tel kırmanın geleneksel yapısına uygun değildir. O yüzden işleme yaparken makbul olan petekli tül kullanılmaktadır. Petek tül, daha narin, daha böyle tel kırma içinde hoş görünen, estetik görünen, ele alındığında böyle uçuş uçuş olan, daha güzel bir tüldür. Bu işin bu yöreye ait "Bartın işi tel kırma" olarak patenti alınmıştır. Onun özelliğini bozmadan gelecek nesillere ve etrafa bu şekilde yaygınlaştırmak önemlidir. Gelecek nesillere bu şekilde aktarmak önemlidir (K.Ş.-3; K.Ş.-6; K.Ş.-11).

3.4. Gergef/Kasnak: Eskiden tel kırma, gergefte işlenirmiş. Gergefin dört tarafı ahşaptır. İşlenen kumaş o ahşaba tutturulur ve oturularak işlenir. Gergefin taşınması zor olduğu için de daha sonra kasnak yardımıyla yapılmaya başlanmıştır. Çok eskiden tahta kasnak kullanılmıştır. Daha sonra, çelikten yapılmış yaylı kasnaklar kullanılmıştır, şimdi de silikon kasnaklar bulunmaktadır. Tel kırmanın yapımını kolaylaştırıcı daha farklı materyaller günümüzde kullanılmaktadır (K.Ş.-11). Nadide Özkal, genç kızlığından sakladığı gergefinde nasıl tel kırma işlediğini, gergefini çıkarıp göstererek şu şekilde anlatmıştır:

Şunuy büyüklüğünde duruya benim hâlâ, gergefim va. Essas bunda çok güzel oluyo. Gergefi örneğe göre açıyosuy, örnek enniyse enni açıyosuy. Bunuy altına burda oturuyosuy, şu iplere tülü geriyosuy; tül olsun, gumaş olsun mesela geriyosuy. Örnek burda, burda işleniya. Burdan bi başlayosuy sağ taraftan, iğneyle, emme ganaviçe olsun, emme sarma olsun, emme tel olsun, bunda istediği yapılyo. Gergef bu. Ben bunu -hatıra- isteyen de oldu vemedim (K.Ş.-9).

3.5. Desen: Tel kırma sayılarak yapılan bir işleme çeşidi olduğu için kareli kâğıda çizilmiş desenler kullanılır. Kâğıt üzerinde kişi kendisi de desen oluşturabilir. Daha çok çizilmiş veya örnek üzerinden kareli kâğıda çizilerek çıkartılmış desenler kullanılmaktadır. Şükran Zırtıoğlu, örnekleri bularak desen çizimini eskiden ne şekilde yaptıklarını şöyle ifade etmektedir: Kim işlese onnadan kâda böyle işey yapıyodum ben... Lâleydin, yaprakdın, kenar suyunu... Onnarı kareli keğadlara örneği ciziyoduk, galemnen işaretleyip ona gore işleyoduk (K.Ş.-10).

Genellikle tel kırmanın desenleri kanaviçeden uyarlanarak ortaya çıkmaktadır ama kanaviçenin birebiri işlenmemektedir; çünkü aynı desen çıkmamaktadır. Bartın Millet Konağı'nda görevli usta öğretici Emine Gökçimen bu konuda şu şekilde bilgi vermiştir:

Tel kırmanın en boy mesafesi vardır. Mesela iki tane yaparsınız tam bir kare oluşmuş olur. Tel kırmanın iki tanesi bir kareyi oluşturur ama normalde kanaviçede bir tane çarpı bir kareyi oluşturur. Yani bu ne demek oluyor, mesela kanaviçenin bir çarpısı tel kırmanın iki tanesi olmuş oluyor. Biri iki ile çarpmış oluyoruz. Kanaviçe desenini oluştururken, tel kırmaya uyarlarken, kanaviçenin bir örneği tel kırmanın iki tane kırmasına eşdeğer oluyor. Eskilerden bu şekilde ayarlanmış. Şu anda da aynı şekilde... Ben de hiç olmayan bir örneği kanaviçe örneğine uygularken o şekilde uyguluyorum (K.Ş.-6).

3.6. Tel Kırma İşleme Tekniği: Tel kırma deseni, kareli kâğıt üzerine çizilmekte ve işleme kumaşa + puan tekniği ile geçirilmektedir. Tek batım ve çift batım olmak üzere işleme teknikleri bulunmaktadır. Tek batımda, iki petek ara bırakılarak işlenmektedir. Çift batımda, her iki kırma arasında bir delik bırakılarak işlenmektedir. Çizilmiş desen enine işlendiğinde çift batım, boyuna işlendiğinde tek batım olarak işlenmektedir. El işinin daha dolgulu görünmesini isterseniz çift batım olarak işlemeniz gerekmektedir (K.Ş.-11).

Burada tel kırmanın matematikle olan ilişkisine de değinmek gerekmektedir, çünkü bir tel kırma işinin başlangıcından bitimine kadar yoğun bir matematik bilgisi kullanılmaktadır.

Matematik zekâ... Bunu hep es geçiyorum da şimdi aklıma geldi matematiksel zekâ olması gerekiyor. Nasıl gerekiyor? Şimdi ben düğüm tekniğini öğrendim, bunu ürüne dönüştürmek istiyorum ama ürüne dönüştürürken ne yapmam gerekiyor? Yapacağım ürünü belirleyeceğim, ölçülerini belirleyeceğim, kumaşı belirleyeceğim, kumaşıma ve örtüme uygun ön bir çalışma yapacağım, desen araştırması yapacağım, desenimi araştırdıktan sonra bu deseni yapacağım ürüne uygun mu değil mi onu belirleyeceğim. Bunu netleştirdikten sonra desen çalışması, eskiz çalışması yapacağım. O deseni yapacağım işe göre çizimini yapacağım. Bu çizimini de nasıl yapacağım? Bu çizimini yaparken yapacağım kumaşta batım denemeleri yapacağım, ipliklerini sayacağım, peteklerini sayacağım. Kumaş yapacaksam ipliklerini sayacağım; tül yapacaksam peteklerini sayacağım. Bu peteklerine göre, saydığım ipliklere göre desen çalışması yapacağım. Ne yapacağım 1/4 desenimi hazırlayacağım veya desenimin şekline göre 1/2 sini hazırlayacağım. Yani desenimin ne yapacaksam yuvarlak örtü yapacaksam yarısını hazırlayacağım, kare örtü yapacaksam dörtte birini hazırlayacağım, fular yapacaksam yarısını hazırlayacağım desenimin. Yani hep desen çalışmasını matematiksel zekâmı kullanarak yapmam gerekiyor. Bu da belli bir eğitimden sonra oluyor yani bu zekâyı kullanmak da belli bir eğitimden sonra oluyor. Onun için işte diyorum 1-2 yıl gerekiyor bu işi öğrenmekte. Çizim şart... Aslında tek batım, çift batım, iki petek boşluklu batım... Bu çalışmalarını da kişinin öğrenmesi gerekiyor. Ürününün gösterişli, ağır olmasını istiyorsam çift batım çalışma

yapıyorum. Daha az makara kullanayım; ben bunu satacağım, gösterişi az olsun hafif olsun istiyorsam tek batım çalışma yapmam gerekiyor. Tek batım yaptığım zaman desenimin aynen birebir oturması için petek boşluklu çalışmam gerekiyor. Tek batım yapıp tek petek boşluk bırakarak çalışma yaparsam da ona göre çalışmamı düzenlemem gerekiyor; çünkü benim daralıyor hep bunları bilerek gitmem gerekiyor. Onun için de bunun için bir eğitim alması gerekiyor kişinin. Matematik zekâyı mutlaka kullanmamız gerekiyor. Hani bunu ben yaparım, çok kolay değil. Her şeyde matematik zekâmızı kullanmamız gerekiyor. Her yaptığımız üründe kullanmamız gerekiyor. Ben bu zekâmı kullanmamış olsaydım kalıplar üzerine desen çizimimi yapamazdım. Mesela bir bayrak çalışması yapıyorum, orada teyelleyerek bir çalışma yapıyorum. Ben bu bayrağı çalışırken daha düzgün nasıl yapabilirim dediğimde bir dijital ortamda kestirme işlemi yapıyorum. Kullanacağım kumaşı kestiriyorum. Altını işleyerek monte ediyorum. Hep böyle, zekâyı kullanarak bir işlemi başlangıcından sonuna kadar sonuçlayabilmek için matematiksel zekâyı kullanmak gerekiyor (K.Ş.-11).

Tel kırma yaparken başlamasından bitmesine kadar müthiş bir matematik içersindesin, çünkü sayılardan uğraşıyorsun. Batımları dediğimiz şey sayıdır. 3, 5, 4, 7, 10 gibi artı eksilernen gidiyorsun (K.Ş.-17).

3.7. Dügüm Tekniği: Tel kırmanın kendine özgü düğüm tekniğinin tül üzerine yapılışını Halk Eğitim Merkezinin Millet Konağı'nda görevli usta öğreticilerinden Emine Gökçimen şu şekilde tarif etmektedir:

Tel kırma telini iğneye güzel takıp tülü kasnağa geçiririz. Tülümüzün iki yön işlemesi vardır, biri petek biri çiçek diye geçiririz aramızda tabir olarak. Petek yönünden iki petek... İğnenin batışıyla çıkışı arasında iki tane delik oluyor. O şekilde teli çektiğimizde ucunu hafif içine büküriz (saklama kısmı). Sonra aynı yerden bir daha batırıp soldan çıkarız. Sağdan batıp da aşağıdan çıkarız. En son da ortadan geçirip sıkılaştırıp teli tersinden kırarız. Bu şekilde kırmamız bir tane olmuş oluyor (K.Ş.-6).

Tel kırma işi arkasından birbirine geçmeyen bir iştir. Her bir tel kırma tanesi ortasından düğümlenmektedir. Bir tel kırma düğümü beş hamlede yapılmaktadır (K.Ş.-1).

Tel kırma işinin iyi yapılıp yapılmadığı da bu yapılan düğüm tekniğinden anlaşılmaktadır. Tel kırmanın düğüm tekniği bir gün gibi kısa bir sürede öğrenilebilmektedir fakat bunun üzerine öğrenen kişinin çalışmalar yaparak işi keşfetmesi önemlidir. Ancak belli bir süreçten sonra düğüm tekniği net oturtulabilir; çünkü yeni yapan kişinin yaptığı düğümle, bu işi iki aydır yapan, iki yıldır yapan kişinin düğüm tekniği aynı değildir. Bunu işi iyi bilenler görebilir fakat satın alan kişi göremeyebilir. Düğüm tekniği, atış tekniği bu yüzden çok önemlidir. Bu da zamanla, yaptıkça öğrenilir. Tam tekniğinin oturtulabilmesi için bir iki yıl geçmesi gerekir (K.Ş.-11). Bir de yapılan tel kırma işinin güzel olması için Şükran Zırtıoğlu tarafından ifade edilen “tırnak vurup kamaştırmak”, yapılan her tel kırma düğümünün sonunda gerçekleştirilmelidir. O yüzden tel kırma yaparken el aşınabilir. Tırnak vurup kamaştırmak, tel kırma düğümü bittikten sonra tel kırılmadan önce, telin üzerine tırnakla yapılan bastırma hareketidir. Bu yapılmazsa yapılan iş kabarık olur, çözülebilir, ele değer, makbul olmaz. Üstüne tırnak vurulduktan sonra ise telin bir kerede koparılması makbuldür. İş iyi bilenler bir kerede teli kopartır ama tam bilmeyen ileri geri yaparak ancak birkaç hamle yaptıktan sonra kopartabilir. Bir de işin düzgün olması için tel kırma düğümünün sıkırtmasının iyi yapılması gereklidir (K.Ş.-10; K.Ş.-16).

4. Usta-Çırac İlişkisi

Tel kırmayı ilk defa öğrenirken ya halk eğitim merkezlerinin açtığı kursa gitmek gerekirken ya da bilen bir kişiden öğrenmek gerekmektedir. Usta-çırac ilişkisi büyük oranda bulunmaktadır (K.Ş.-11). Yani geleneksel tarzda da modern tarzda da tel kırma işi öğrenilebilmektedir. Günümüzde modern tarzda öğrenmenin daha yaygın olduğu görülmektedir. Günümüzde halk eğitim kurslarının yaygınlaşmasıyla geleneksel öğrenim azalmış gibi görünse de Bartın'da bitmiş değildir. Bu konuda Hatice Karadağ şu bilgileri vermiştir:

Hep bilenler bilmeyenlere öğretmiş, o şekilde gitmişler hep. Konuşmalarında zaten büyükler diyor ki; ben bunu anneannemden öğrendim, daha çok komşumdan öğrendim diyen var. Yani komşularından öğrenenler çok. Çok meraklı olup da hani tekniğini bir görmüş ondan sonra kendisi yapmaya başlamış (Çünkü el becerileri önceden genç kızlarımızda daha çoktu, çünkü ilkokuldan sonra belki okula gidiyordu belki gitmiyordu, ama ne yapıyordu el işi yapıyordu. El becerileri çok olduğu için bu tekniği öğrendikten sonra kendi kendine de geliştirmiş), öyle büyüklerimiz de çok var (K.Ş.-11).

Eskiden tel kırma yapanlar evlerinin avlularında toplanırmış. Daha çok bahçelerinde, kapı önlerinde ve mahalle aralarında toplanılırmış. Bu, 1900'lü yıllarda görülmektedir. Şu an daha çok evlerde yapılmaktadır (K.Ş.11). Nadide Özkal, aynı günümüzün halk eğitimine benzer, eskiden el işi yapmak için toplanma ortamları olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

Toplaşarak el işi yapadık, beş on kız bi yere topladık. Kimisi dantel yapadın, kimisi gazak öredin, kimisi ganaviçe yapadın, kimisi tel işi yapadın. Hepimiz birden tel işinde değildik. Halk eğitim gibi aynı, bugün aşam (Otuz iki gızdık biz köy içinde.) seni eviye, yarin aşam ötekiniy evinde, öbürki aşam benim evimde... Ay gozel gozel potlaklar yapadık. O evde tavuklar kesilüdün, börekler yapıldun, sohbet, muhabbet... Elişini hepimiz bırakuduk, tefinen oynama gakaduk. Otuz iki gız, imeci va işte. Bu evde ney var, nışan var gibi. "Aman of" deyerekden oyun havaları, her türlü şeyle... Of Allah'ım yapmadığımız şeyle yokdun gızım. Bizim ortamımız çok çok iyiydin (K.Ş.-9).

Gelenek aktarımında, geleneksel tarzların artık azalmakta ve yok olmakta olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni "aktaranlar" ve "aktarıcılar"dır. Aktaranlar, "Gençler çok ilgisiz, kimse çırac olmak istemiyor, kime öğretelim" demektedir. Aslında aktarılanlar, ulusal mirasın yaşayabilirliğinin temsilcisidir. Aktaran, usta, yaşlı kesimin de geleneksel bilgileri aktarmakta o kadar gönüllü olmadığı görülmektedir. Geleneksel aktarım ortamlarının ortadan kalmasının çözümlerinden biri olarak önerilen, kültürel mirasın eğitim müfredatları içine alınması konusu, hayati bir öneme sahiptir. Resmî eğitim ortamları, her ne kadar geleneksel aktarıma yönelik kaygılar oluştursa da gelenekselin yerine geçen bir uygulama olarak görülmemelidir. Resmî eğitim yoluyla aktarım, geleneksel aktarımın yok olmasına neden olsa da olumlu yaklaşılmalıdır (Teke 2013: 34-36). Tel kırma sanatını öğrenen kişilere baktığımızda bazılarının, tel kırmayı geleneksel tarzda, yani büyüklerinden görerek, akrabalarından öğrenerek veya bir arkadaşını işleme yaparken görerek öğrendikleri görülmektedir (K.Ş.-1; K.Ş.-4; K.Ş.-5; K.Ş.-9, K.Ş.-10; K.Ş.-12; K.Ş.-17). Günümüzde ise daha modern sayılabilecek tarzda, yani, halk eğitim kursları ile öğrenim yaygınlaşmıştır. Bartın'da tel kırma tekniğini öğrenip geliştirmek için kursa gelenler fazladır. Bartın'da mahalle aralarında bile tel kırma- tel sarma kursu bulunmaktadır. Bartın'a tayin olarak

gelen subay eşleri, hemşireler, doktorlar, mühendisler gibi meslek grupları da Bartın'da bu sanatı öğrenmekte, daha sonra da gittikleri yerlerde yaygınlaştırmaktadırlar (K.Ş.-1; K.Ş.-3; K.Ş.-11; K.Ş.-17).

5. Kullanılan Geleneksel Motifler ve Motiflerin Oluşumu

Eski zamanlardan beri insanlar ürettikleri eşyalara yaşadıkları ortamların sosyal ve kültürel özellikleri temelinde estetik değer kattıkları gibi aynı zamanda el sanatı ürünlerindeki motiflere ve renklere anlam yükleyerek bir anlatım aracı olmasını sağlamışlardır (Sarioğlu 2005: 72). Motif dili görsel sanatlarda en çok kullanılan dildir. Zaman ve mekân kısıtlaması olmadan kullanılan bu dil, farklı zamanlarda farklı mekânlarda farklı koşullarda yaşayan insanlar tarafından şaşırtıcı bir şekilde toplumların ortak dili olmuştur. Bu ortak dil yüzyıllardır özelliğini koruyarak günümüze ulaşmıştır (Çalışkan 2019: 91). Her motifin ortaya çıkışında aslında bir hikâye gizlidir. Sevinçler, acılar, umutlar, söylenemeyen ne varsa motiflerle dile gelir Türk kültüründe. Çok eskiden gelinler kayınpederinin yanında konuşamadıkları için boş kaldıkları zamanlarda duygularını desenlere dökmüşlerdir. Öyle anlatmak istemişlerdir söylemek istediklerini (K.Ş.-11). Tel kırma sanatında da birçok motif geleneksel isimleriyle günümüze kadar gelmiştir. El sanatı ürünün biçimlenişinde önceden yazılıp çizilen bir program ya da tasarım yoktur. Bununla birlikte önceden bilinen, bir bölümünde usta çırak, bir bölümünde aile içi eğitimle öğrenilen, biçimlenmiş formlar ve desenler vardır. Bu bilgiler, el sanatı ürünü yapanın belleğinde vardır. Bu nedenle, yöresel pek çok el sanatı ürün, kuşaklar boyu genel özelliklerini koruyarak tekrar tekrar üretilmişlerdir (Öztürk 2005: 71). Geleneksel formların ve motiflerin bizler tarafından korunarak millî bir bilinçle gelecek nesillere aktarılması da önem arz etmektedir.

Bartın işi tel kırma sanatında kullanılan geleneksel motiflerden bazılarının isimleri şunlardır: Kemerköprü, kaymak tabağı, sarhoş sokağı, bağdagül, lâlê suyu, kilim deseni, “gülün üzerine kar yağdı” (veya “ağız dosta kar yağdı”, “güllerin arasına kar yağdı”, “kar tanesi”), kabak çiçeği, değirmen taşı, mihrap (K.Ş.-1; K.Ş.-3; K.Ş.-5; K.Ş.-6; K.Ş.-9; K.Ş.-11). Bunların haricinde Bartın işi tel kırma geleneğinde kuş, gül, lâlê, karanfil gibi desenlerin sıkça kullanıldığı görülmektedir (K.Ş.-1; K.Ş.-3; K.Ş.-9; K.Ş.-10). Bu desenlerden bazılarının nasıl oluştuğunu Hatice Karadağ şu şekilde anlatmaktadır:

Kemerköprü: En önemlisi Kemerköprü. Kemerköprü deseni burada nasıl olmuş? Bartın'da çok ırmak var, yani hemen hemen her mahallenin arasında. Bu ırmakları bağlayan da köprüler yapılmış. Kemerköprü, Asma Köprü, Orduyeri Köprüsü gibi köprüler var. İşte bu Kemerköprü'den esinlenerek bir motif oluşturmuşlar. Onun adına Kemerköprü demişler. Orada çiçeklerden, doğadan da esinlenmişler. Bartın çok yeşil olduğu için hem böyle motiflerde yeşili kullanmışlar, doğadaki çiçekleri kullanmışlar hem de köprü yapmışlar. O desene “Kemerköprü” adını vermişler. Günümüze kadar da “Kemerköprü” deseni olarak kullanılmış. Biz de o şekilde kullanıyoruz. Ben kullansam bile desen özelliğini bozmadan kullanıyorum.

Sarhoş sokağı: Sarhoş sokağı da, işte evde eşini beklerken evde işlemlerini yapan gelin işte böyle beklerken çok bunalmış. Ne yapmış tel kırma işlerken? İşte o işlemin adı da eşinden esinlenmiş. İşte böyle yalpalaya yalpalaya gelen eşini çizmiş, orada işlemiş. O motifte de böyle. O desene de sarhoş sokağı demişler.

Güllerin arasına kar yağdı: Çok önceden, 100 yıl öncesinden tam tarihi belli değil “güllerin arasına kar yağdı” deseni var. Serpme yapmışlar gül deseninin arasına. Ağustos ayında kar yağmış. O arada da güller açtığı için, güllerin arasındaki karların pırıltısını serpme olarak işlemişler. Ona da “kar yağdı” deseni demişler. Büyük bir gül deseni var ve serpmeler yapmışlar. O serpmeleri de güllerin arasına kar yağdığı için oradan esinlenmişler ve biz o serpmeleri zaten hep desenlerin arasında kullanıyoruz şimdi.

Değirmen taşı: Hani eskiden değirmende un öğütüldüğü için, bulgur öğütüldüğü için... Bulguru da eskiden taşlarda öğütüyorlarmış, oradan esinlenmişler (K.Ş.-11).

Her bir tel kırma motifinin Bartın halkının yaşamından izler taşıdığı görülmektedir.

6. Kullanım Alanları

Tel kırma işini benimseyen Bartınlılar, gelenekten bugüne çok değişik alanlarda tel kırma işini kullanmışlardır. İlk önce tel kırma, ağırlık yapsın ve uçmasın diye, tel kırma başörtülerin uçlarına yapılmaktadır. Daha sonra kadınlar, bu işi geliştirerek örneğe dökmüşlerdir (K.Ş.-1). Tel kırma işi gelenekte sadece tül üzerinde kullanılmamaktadır. “Bartın bez dokuması” üzerine de eskiden beri işlenmektedir. Bu bez dokumasından tel kırma yatak çarşafına, sedirlere, yaşmaklara[‡] tel kırma işlemeli örtü yapılmaktaydı (K.Ş.-3). Halk oyunları ekipleri de eskiden beri başlarında örtü olarak tel kırma işlemeli “tel yazma” kullanmaktadır (K.Ş.-5). Bartınlılar da ilk olarak “tel yazma” şeklinde kullanmışlardır. Bartın Halk Kültürü kitabında da “tel kırma yazmacılık sanatı” olarak yer almaktadır (Çilsüleymanoğlu 1996b: 685). Sonra şal olarak kullanılmıştır. Küçük örtülerde kullanılmıştır (K.Ş.-5). Şu an seksen yaşında olan Nadide Özkal ve Şükran Zırtıoğlu; eskiden tel kırmayı karyola eteği, yatak çarşafı, yastık kılıfı, ocak perdesi, kırlent, yazma (tül) üzerinde kullandıklarını belirtmektedirler (K.Ş.-9; K.Ş.-10).

Günümüzde Bartın’da tel kırma sanatının kullanım alanları çok genişlemiştir. Tel kırma işi akla gelebilecek her alana uyarlanabilmektedir. Günümüzde kullanıldığı yerlerden bazılarını örnek verecek olursak şu şekildedir: yatak örtüsü, oda takımı, salon takımı, servis örtüsü, örtü, kahve ve çay tepsisi içi, abajur, şemsiye, tablo, pano, gelinlik, kravat, albüm kapağı, her türlü kıyafet üzeri, küpe, toka, bileklik, yüzük, kolye, ayakkabı, çanta, fular, şal, başörtüsü, lokantadaki menülerin üst kapakları, kitap ayracı, ajanda kapağı... (K.Ş.-1, K.Ş.-2; K.Ş.-3; K.Ş.-4; K.Ş.-5; K.Ş.-6; K.Ş.-9; K.Ş.-11; K.Ş.-12; K.Ş.-17).

Bartın’da tel kırma özel günlerde vazgeçilmezler arasındadır. Şık olmak istenirse boyuna tel kırmadan bir fular atılabilir. Özel bir günde tel kırma işlemeli çanta, ayakkabı ve kıyafet tercih edilebilir. Bir mevlide gittiğinizde, hemen tel kırma işlemeli başörtüsü çıkarılıp takılabilir. Kınalarda genç kızlar ellerine kına yakılırken tel kırma işlemeli başörtüsünü, yastığı ve eldiveni takım halinde kullanabilmektedirler. Yine kına kıyafeti olarak da tel kırma işlemeli kaftan tercih edilebilmektedir. Tel kırma işlemeli gelinlik bile tasarlanmıştır (K.Ş.-3). Bu el sanatı günümüzde diğer el sanatlarından daha fazla rağbet görmektedir. Günümüzde yaygınlaşmış ve hemen her eve girmiş durumdadır. Tel kırmanın farklılığı, pırıltısı onu ön plana çıkarmaktadır (K.Ş.-1; K.Ş.-3; K.Ş.-4; K.Ş.-5; K.Ş.-11; K.Ş.-12; K.Ş.-17).

[‡] Yaşmak, sedirin üst kısmına, yaslanma yerine denilmektedir.

Pırıltılı olması, albenisi olması, bir de farklı bir teknik olması... İplikle yapılan çoğu el sanatı hemen hemen her yörede yapılabiliyor, biliniyor. İşte bunun çok bilinmeyen, sonradan gün yüzüne çıkması, sonra da tekniğinin çok farklı olması diğerlerinden... Bir düğüm tekniği var. Başka bir şeyde bunu yapamıyorsunuz, iplikte yapamıyorsunuz bunu, ne bileyim işlemede bu tekniği yapamıyorsunuz, kanaviçede yapamıyorsunuz. Burada farklı bir teknik olduğu için herkesin daha çok ilgisini çekti. Böylelikle günümüzde bayağı bir yaygınlaştı, hemen hemen her eve girdi diyebiliriz (K.Ş.-11).

Tel kırma ile günümüzde yapacaklarınızın sınırı, hayallerinizin sınırındır denilebilir. Kaynak şahıslarımızdan Tuğba Kazancı, tel kırmanın çok değişik yerlerde kullanılabileceği ile ilgili şu örneği vermiştir:

“Tel kırma her yerde” diye resimde bile kullanmışlar tel kırmayı. İnternette bir yer gördüm. Bir ressam portre çizmiş, siyahî bir kadın portresi ve tel kırmadan şapka çalışmış. Kullandığı madde gerçek. Şapkayı resim olarak çalışmış ama tülü önümüze koyarız ya - İngilizlerin tarzında vardır- orada tel kırma... Kel bir kadın resminin üzerine gerçekten atmış onu (tel yazma). Kişinin vizyonuna göre değişiyor, bakış açısına göre değişiyor. Bunu bir ressam bile kendi resmi ile bütünleştirebilmiş, çok güzeldi. Ben çok etkilendim (K.Ş.-5).

7. “Telkâri” Değil “Tel Kırma”

Bazı geleneksel el sanatlarının isimleri ve bu sanatların kullandıkları malzemeler birbirleri ile benzerlik gösterebilmektedir. Bartın işi tel kırma sanatı da, bu sanatı bilmeyenler tarafından yine bir gümüş işleme sanatı olan “telkâri” ile karıştırılabilmektedir. Tel kırma ile ilgili tanıtlara gidildiğinde “Aa telkâri, bak ne kadar güzel!” sözleriyle karşılaşılabilmektedir (K.Ş.-11). Telkâri; tel durumundaki gümüşü, altını örerek veya bir şey üzerine kakarak yapılan iş, olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük 2011: 2313). İnce tel halindeki gümüşün bükülmesiyle oluşturulan, küçük motifleri bir araya getirerek yapılan, tümüyle el işçiliğine dayalı gümüş işleme sanatıdır (URL-3). İki el sanatı arasında, malzemelerde ve işleme tekniği arasında büyük fark vardır. Tel kırmanın kullandığı tel yassıdır, telkârıninki ise yuvarlaktır. Tel kırmada malzeme olarak kasnağa geçirilen tül veya dokuma bez vardır, onun üzerine kendi özel iğnesi ile kendi özel düğüm tekniği ile tel kırılarak işlenir. Telkârde ise külçe halindeki gümüş önce eritilir, daha sonra hadde adı verilen araçtan geçirilerek inceltir. Sağlam bir yere sabitlenen haddeden geçirilirken sertleşen gümüş, yumuşaması için kor halini alıncaya kadar ateşte bekletilerek tavlanır. Gümüş, haddeden kolay geçmesi için bal mumuna batırılır. Teli çeken usta, beline manda derisinden yapılmış ve üzerinde madeni halkalar olan bir kuşak takar. Gücünün yetmediği durumda telin ucunu derideki halkalara geçirir ve gövdesiyle çeker. Bu işlem, ortalama ½ cm olan gümüş tel, 1mm inceliğine gelene kadar sürer. Tel haline gelen gümüş ufak pensler yardımıyla istenilen şekle getirilir. Yapılacak işin iskeletinin her parçası birbirine kaynak yapılarak birleştirilir. Ürünün fazla ısıdan etkilenerek erimemesi için gümüşün ısı ayarı belli bir ölçüye düşürülür (URL-3).

Hatice Karadağ, tel kırma ile telkâri arasındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır:

Telkâri tekniği ile tel kırma işini çok karıştırıyorlar. O da gümüş işleme tekniği. Bunu da özellikle açıklamak gerekirse... Telkâri tekniği de belli yörelerde; Mardin yöresinde, Beypazarı yöresinde, Trabzon yöresinde yapılıyor. Telkâri, gümüş işlemeciliğidir. Gümüş teli işleyerek yapılıyor; ama tel kırma kırılarak yapılıyor, kasnakta, elde yapılıyor. İkisinde de gümüş tel

kullanılıyor fakat diğerinde kullanılan tel yassı değil yuvarlak. Bizde kullanılan tel yassı, kırılarak düğüm tekniği şeklinde yapılıyor. Oradaki de işlenerek yapılıyor. Yani işleme çeşidi o da ama gümüş işleme. Bizde nakış tekniği, oradaki teknik birazcık el sanatları alanında farklı bir teknik (K.Ş.-11).

8. Bartın İşi Tel Kırmanın Tanıtım, Pazarlama ve Turistik Ürün Bağlamında Değerlendirilmesi

Geleneksel Türk el sanatları içinde değişik, ilgi çeken, pırıltılı sanatlardan biri Bartın işi tel kırmadır. Diğer el sanatlarından işlenişi yönüyle farklı olan bu sanat, yüzyıllardan beri Bartınlıların hayatında var olmuş ve Bartınlılara bir gelir kapısı oluşturmuştur. Bu geleneksel el sanatının kaybolmaması, gelecek nesillere korunarak, aynı zamanda da çağa ayak uydurup gelişerek aktarılması onun tanıtılmasına, turistik ürün bağlamında değerlendirilmesine ve doğru bir şekilde pazarlanmasına bağlıdır.

Bartın işi tel kırma 1930'lu, 1940'lı ve 1950'li yıllarda gerçekten çok ilerlemiş, Türkiye'ye kendini tanıtmış hatta adı yurt dışına bile duyurulmuştur. 1960'lı yıllarda ise ilgi azalmış, sanat unutulmaya yüz tutmuştur. 1980'lerden sonra ise tekrar yavaş yavaş canlanmaya başlamıştır (Çilsüleymanoğlu 1996b: 685). 1998 yılında Bartın işi tel kırmanın eğitim programı hazırlanıp ders olarak okutulmaya başlanmasından sonra, tanıtım çalışmalarına da hız verildiği görülmektedir. O yıllarda köy köy dolaşarak tel kırma tanıtılmaya çalışılmıştır. Şehir merkezinde de ilk kez kurs açılması için yoğun talep olmuştur (K.Ş.-11).

Bugün tel kırma tanıtımlarının güzel bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Bartın Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulunun açtığı tel kırma kursları, tanıtıma büyük katkı sağlamaktadır. Ayrıca İSMEK kursları, büyükşehir belediyelerinin kursları, diğer halk eğitim merkezlerinin kursları tel kırmanın tanınıp yaygınlaşmasında etkilidir. Bartın'da Halk Eğitim Merkezinin ve diğer kuruluşların düzenlediği tel kırma tasarım yarışmaları da tanıtıma katkı sağlamış, birçok kişi bu yarışmalara katılmıştır. Düzenlenen tel kırma tasarım yarışmaları, Bartın işi tel kırmanın önünü çok fazla açmıştır. Ürün yelpazesini hediyeelik eşya anlamında genişletmiştir. Bartın'a tayin olup gelen, özellikle subay eşleri, hemşireler, mühendisler gibi meslek grupları, buradaki tel kırma kurslarına gitmektedirler. Belgelerini aldıktan sonra, gittikleri şehirlerde kurs açıp Bartın işi tel kırmayı öğretmektedirler. Bu da tel kırmanın Türkiye'nin hemen her yerinde tanınıp yayılmasına vesile olmaktadır. Bartın Belediyesi 2020'den itibaren tel kırma ve diğer el sanatlarını canlandırmak için kapsamlı bir şekilde çalışma yapmayı planlamaktadır. Bartın Valiliği, Bartın İl Özel İdaresi de geleneksel el sanatlarına önem vermektedir. Bartın Belediyesi ve Bartın Valiliğinin Bartın'da el sanatları satış ofisleri bulunmaktadır. Yerli ve yabancı turistler, bu ofislerden alışveriş yapabilmektedir. Bartın'da her sene Çilek Festivali düzenlenmekte, bu festivale dışarıdan turistler de gelmektedir. Aynı şekilde yılbaşı fuarları da yapılmakta, çevre illerden duyanlar fuara gelmektedir. Bu tel kırmanın ve geleneksel el sanatlarının turistik ürün bağlamında değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Geleneksel el sanatçıları, usta öğreticiler, tel kırma ile ilgilenen esnaf; bu sanatı sadece Bartın'da değil, yurt içi ve yurt dışında çeşitli fuar, festival, el sanatları günlerinde tanıtılmaktadır. Tel kırma konusunda hazırlanan kitap ve dergi faaliyetleri de ürünün tanıtım ve pazarlamasını etkilemektedir. Ulusal televizyon programları, Bartın işi tel kırma sanatı için çekim yapmaya gelebilmektedir. Yine Bartın işi tel kırma sanatı, kıyafet üzerinde

kullanılmakta, bu kıyafetler yerli ve yabancı ünlü insanlar tarafından giyilmektedir (K.Ş.-1; K.Ş.-3; K.Ş.-5; K.Ş.-6; K.Ş.-11; K.Ş.-12). Bu da el sanatının reklamının yapılması anlamına gelmekte olup tanıtım ve yaygınlaşmasını olumlu yönde etkilemektedir.

Tel kırma işinin eskiden beri Bartınlı kadınların geçimlerinde önemli bir payı vardır. Bu yüzden eskiden her evde tezgâhlar bulunmaktaydı. Bunun dışında bu işi meslek edinenlerin sayısı da bir dönem için hızla artmıştır (Çilsüleymanoğlu 1996b: 685). Kaynak şahıslarımızdan Nadide Özkal ve Şükran Zırtıloğlu gençliklerinde, yani 1950’li yıllarda Bartın’da tel kırma işi yapıp satılması ile ilgili şu şekilde bilgiler vermişlerdir:

Harşlıgımı çıkardım gibi çevreye de vedim. Anneme, babama, gardaşıma hediye. Elişle yaptım, böyle tel grmadan ay yıldızlı, örnekli bi şeyle yaptım. Gumluca göçeklerine sattım. Gobeklerine mendil yaptıla ay yıldızdan. Bi de gıylarına iri iri, şu dırnamiy ucu gibi pulla vardın, pulnan dantel içledim. Gıylarına o ay yıldızıy pul dikedim. Çok çok... Gomşularımız yapadın; aynı benim emsalim kadın, gızlar yapadın. Tabi sana bana bilmeyenlere, yapamayannara yapıyoruldın, satıp para kazanudun, evini geçindiridin (K.Ş.-9).

...ama benim çocukluğumdan, çok irellediydin o zaman tel. Ta da işleniyodun da ama o zaman bi ara çok irelledi ben evdeyken. Çok paraynan işledük, o zaman. Ben de paraynan çok işledim. Üç büyük liraydın bi yazma işlemesi üç büyük lira. O zamanıy zamanında... Bi şal yazması üç-üç büyük lira eyyyy...Şimdi, makarasını işleyala on beşe, yirmiye (K.Ş.-10).

Günümüzde de tel kırma işi Bartınlı hanımların önemli geçim kaynaklarından biridir. Bugün tel kırma işi ile bir ev geçindirmek mümkün görünmemektedir. Bir ev geçindirmek için tamamen bu işle uğraşmak ve bu işi çok hızlı yapıyor ve günde bir iki makara bitirebiliyor olmak, kendinden çok fazla ödün vermek gerekmektedir (K.Ş.-12), ancak tel kırma işi ile Bartınlı kadınlar aile geçimlerine destek olmaktadır. Bu işi yaparak çocuk okutanlar, çocuk evlendirenler fazladır (K.Ş.-1; K.Ş.-3). Günümüzde Bartın’da tel kırma işini meslek edinenler de bulunabilmektedir. Bartın Merkez’de ve Amasra’da bu işin ticaretini yapan birçok kişi bulunmaktadır. Tel kırma işi ile ilgili aile şirketi kuranlar olduğu gibi (K.Ş.-4), emekli olduktan sonra marangoz atölyesi açarak eşi ile beraber “tel kırma tepsi” işi yapanlar da bulunmaktadır.

Bu işi eşimle beraber yapıyoruz, eşimin atölyesi var. Eşim marangoz, emekli olduktan sonra küçük bir atölye açtı. Beraber çalışıyoruz. Eşim ahşap tepsileri kendi eliyle, emekle, itina ile yapıyor. Ham ağacı kullanılır hale getirip tepsiye dönüştürüyor. Ben de içlerine tel kırıp işliyorum. Boyut olarak 18*20 var, 27*35 var. Bir küçük kahve tepsisi, bir büyük çay tepsisi (K.Ş.-3)...

Bartınlıların ekonomisine önemli katkıları olduğu görülen tel kırma işinin pazarlaması da çeşitli yollarla yapılmaktadır. Tel kırma işinin pazarlamasının il içi, il dışı ve yurt dışı olmak üzere gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Bartın içinde tel kırmanın pazarlaması tel kırma işini yaptırmak isteyenler tarafından verilen siparişler yoluyla yapılmaktadır. Bartın’da her kızın çeyizinde, sandığında muhakkak tel kırma ile ilgili bir ürünü olmaktadır (K.Ş.-1). Yani bireysel satışlar olmaktadır, yalnız tel kırma işi Bartın’ın hemen tamamında öğrenilip yapılıyor olduğu için iç pazarda bu işe talep azalmıştır. İl içine ziyarete gelen turistler iç pazarda önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Her gelen, Bartın’ı hatırlatan bir ürün almak istemektedir. Bartın’ın da bilinen en yaygın el sanatı ürünü tel kırmadır. Turistlerin de

tel kırma ürünlere ilgisi azalma göstermektedir. Bu durumun bir sebebi, tel kırmanın şu an tüm Türkiye’de kurslarının bulunması ve tel kırmayı yapan daha çok kişinin bulunmasıdır (K.Ş.-6). Bir diğer sebebi ise tel kırma-sarmanın maliyeti döviz kurlarının hızla yükselmesine bağlı olarak arttığı için iç pazarda turistlerin de alım gücünün azaldığının gözlenmesidir (K.Ş.-1; K.Ş.-3). Bu yüzden iç pazar için turistik, daha küçük, maliyeti ve fiyatı daha düşük hediyeelik ürünlerin çalışılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (K.Ş.-11). Kültürel ürünlerin turistlere yönelik olarak tasarlanması tanıtım ve pazarlamayı da etkileyecek bir konudur, çünkü turistlerin para harcadığı önemli alanlardan birini, gittiği yere özgü ürünler oluşturmaktadır. Geleneksel el sanatlarının turistik ürüne dönüştürülmesi konusu ise hassas bir konudur. Kimliklerle, değerlerle, geleneklerle, estetikle, kültür politikalarıyla, ulus bilinciyle ilişkili boyutları bulunmaktadır. Doğal veriler belki bir süre sonra kendilerini yenileyip eski haline dönebilirler, oysaki kültür mirası orijinal durumunu kaybedince eski haline getirilmesi mümkün değildir. Bu yüzden kültür mirasını pazarlarken bir taraftan da korumak arasında denge kurmak gerekmektedir. Kültür ürünleri turizme kazandırıldığında, bundan hem el sanatçıları hem de yerel kalkınma unsurları olumlu etkilenecektir (Öter 2010: 176-178).

Bartın işi tel kırmanın il dışı, Türkiye geneli pazara yapılan satışları daha çok tanıdıklar vasıtasıyla, internet, özellikle sosyal ağlar üzerinden yapılmaktadır. Bartınlı kadınlar, kişisel sosyal ağları üzerinden ürünlerin tanıtımını ve satışını yapmaktadır. Sosyal ağlarda kişisel sayfaları olan el sanatçıları, tel kırma tekniğinin nasıl yapılacağını da anlatmakta, videolar çekerek sayfalarında paylaşmaktadırlar (K.Ş.-3; K.Ş.-6). Daha çok insana ulaşabilmekte internet ortamının önemli olduğu görülmektedir. Satışlar için önemli ölçüt ise işçiliğinin güzel olmasıdır (K.Ş.-1; K.Ş.-2; K.Ş.-3; K.Ş.-4; K.Ş.-6).

Tabii, daha çok kitleye ulaşabilmek için internet daha büyük etken, çünkü benim ulaşamadığım birçok yere... Meselâ benim şimdi şu gün, Gaziantep’ten tut da Kastamonu’dan tut da Türkiye’nin bütün illerinde müşterim var. Altı bine yakın takipçim var. Oralara nereden ulaşacaktım internet olmasa (K.Ş.-2)?

Özellikle Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ne satış oranı fazladır (Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa...), çünkü çeyize çok değer vermektedirler. İş olarak da her tarafında tel kırma işi bulunan, daha ağır örnekli ürünleri tercih etmektedirler (K.Ş.-1; K.Ş.-6; K.Ş.-12; K.Ş.-17).

Bartın işi tel kırmanın önemli sorunlarından bir tanesinin, satış yaparken araya aracılardan girmesi durumu olduğu tespit edilmiştir. Bu işle uğraşan kişiler, üreticinin para kazanmadığını ama asıl işi bilmeyen aracılardan güzel para kazandıklarını ifade etmektedirler (K.Ş.-6; K.Ş.-12).

Tel kırma işini Bartın’dan yurt dışına pazarlayan ve bu işten para kazanan pek çok kişi bulunmaktadır (K.Ş.-1; K.Ş.-2; K.Ş.-4). Türkiye’den Almanya’ya giden gruplar aracılığıyla da tel kırma işleri yurt dışına gönderilmektedir (K.Ş.-12). Tel kırmanın yurt dışı siparişleri ve satışları ile ilgili şu şekilde bilgiler verilmiştir:

Benim şahsi olarak söylemem gerekirse benim yurt dışında iki tane müşterim var. Biri Arabistan’da, biri İngiltere’de yaşıyor. İngiltere’de yaşayan panolar yaptırıyor, sergi açacak. Arabistan’da yaşayan da örtü, şal, kaftan tarzı şeyler istedi (K.Ş.-1).

On senedir satışı yapıyorum. Kendim bu işin ustasıyım. Siparişler çok olduğunda yardım da alıyorum. Amerika'ya gönderdim, İngiliz firması ile çalıştım, Türkiye'nin bütün illerine gönderiyorum (K.Ş.-2).

İran'a yazma siparişleri gittiğini çok iyi biliyorum. Başörtüsü olarak bayanlar talep ediyor örtüler de çok talep ediliyormuş İran tarafından (K.Ş.-3).

Türkiye'den Almanya'ya giden gruplar var. Onların aracılığıyla yurt dışına çıkıyor ama genelde Türkiye merkezi. Bu sene Araplara işlenmeye başlandı. Giydiği kıyafetlere... Onlar da araçlarla yapıldığı için asıl buradaki üretici para kazanamıyor, asıl işi bilmeyen araçlar güzel para kazanıyor (K.Ş.-12).

Bartın'da tel kırma-tel sarmanın yurt içi ve yurt dışı pazarının günden güne geliştirilmeye çalışıldığı gözlenmiştir. Bartın'da "Sultan's" adıyla bir aile şirketleri olan Yeşim Tutumlu (K.Ş.-4), tarafımıza tel kırma-sarma işinin pazarlaması ve bu işin geleceği konusunda önemli bilgiler vermiştir. Ayrıca kendisi, tel kırma-sarmanın yurt dışına açılıp iç ve dış pazarını artırması konusunda da çalışmaktadır.

Pazarlama ve satış konusunda Bartın işi tel kırmanın çok daha iyi yerlere gelmesi gerektiğini belirten Tutumlu, aile şirketlerinin nasıl oluştuğunu ve nasıl pazarlama konusunda hangi yöntemlere başvurduklarını şu şekilde ifade etmiştir:

Beş sene önce elişleri hobilerinin daha fazla içine girdim. Kendime eğlence yapıyordum bir şekilde. Sonra baktım bu, sektör olarak para kazandırıcı şekilde ilerliyor, arkadaşlarıma da iş vermeye başladığımız zaman ailemle de bir yer açmaya karar verdik. Babamın ticari kimliği ile açıldı. Annemin de becerisi vardı bu konuda. Sonra ben onların biraz daha üzerine çıkmış oldum. Nasıl daha üzerine çıkmış oldum? Araştırma ve ulaşım yöntemleri, pazar bulma konusunda iyi olduğumuz için elde bir şey kalmadı. İlk açarken sadece e-ticaret yapabileceğimiz web site ile başlamıştık. Daha sonra kendi çevremle ve kendi arkadaşlarımla pazarlamaya başladım. Üç tane ablamla başlamıştım, sonra on abla etti, sonra on beş abla etti, şimdi elli bir abla etti. İki sene önce dükkânımızı açtık biz babamla beraber. Her türlü e-ticaret altyapısını, kanuni, yasal yapıları ve pazar analizlerinin hepsini ben yapıyorum. O da aldığım eğitimlerden... Üniversite eğitiminden bildiğim şeylerle kendim hallediyorum hepsini. Şu anda iki tane ülkeye de altı aydan beri mal veriyorum: Dubai ve Katar'a. Onlara tel kırma verdim. En son dün Katar'a giden ürünlerimiz (tel kırma) defileye çıktı. Bu bir moda defilesiydi. Şal gönderdim, tamamlayıcı tel kırma gönderdim, onlar defilelerinde kıyafet üstlerinde kullandılar ve bana bir parça gönderdiler. O parçaları ben kendi terzimle ve dizayn yapan ablamıma işlettirdim. Şimdi de Dubai ve Katar'a gönderdiğim özel feracelerim var. İnternet sitemde ve "Sultan's Tel Kırma" tadıyla açmış olduğum sosyal medyaların hepsinde var zaten. Sosyal görünürlüğümüzü çok iyi artırdık biz. Oradan geliyor siparişler. Yurt dışı ile irtibat kuruyoruz genelde. Türkiye pazarından da siparişler var, online ticaret ve yerinde pazarlama yapıyorum. Yerinde pazarlama nasıldır? İllere gittiğimde, gezmeye gidiyorum. Mesela diyelim ki benim şu andaki ağımda Kayseri, Maraş, Malatya, Diyarbakır, Antep, Mardin bizden çıkışlarımız var. Buradan düzenli kargolarımız gidiyor çeyiz evlerine. Zaten online ticaret olduğu için müşteri benden mal istediği anda ben gece paket yapmak zorunda kalıyorum onu. Faturasını kesiyorum, gönderiyorum. Bartın'da bu işi herkes yaptığı için ben Bartın'a ait bir satış yeri falan düşünmedim. Küçük otuz metrekarelik bir dükkânımız var. Nasip olursa İtalya'dan aldım sipariş (ayakkabı, çanta ve tül üzerine olacak iş). Onlar gelecekler Türkiye'ye, net değil yalnız

bu konu, Aralık ayından önce olabilir. Benim yurt dışına verdiğim ürünlerin hiçbirini Bartın görmüyor. Buradaki dükkânda sadece Bartın'da satabileceğim fularlarım, tepeşilerim, küçük incik boncuk hediyelik eşyalarım var. Yurt dışına gönderdiğim ürünleri sadece internet sayfamda görüyor insanlar. Benim "www.sultansyorem.com" adlı maliyeye kayıtlı e-ticaret sayfam var. Üzerinde sanal olarak alışveriş yapabilecekleri yer, link var. Bunun haricinde sosyal medyalarda, "pinterest"te hesabım var. Pinterest görüntülenmem üç milyonu geçti. Bir masa örtümün görüntülenmesi doksân bin oldu. Sosyal medyayı iyi kullanıyorum. Bana telefon hattım üzerinden ulaşıyorlar. Kişilerin bana ulaşamayacağı hiçbir yer yok (K.Ş.-4).

Yeşim Tutumlu, hedef pazarı seçmek konusunun çok önemli olduğunu, Bartın'ın geleneksel el sanatı olan tel kırma-sarmayı daha ilerilere taşımak konusunda analitik düşünmenin önemli olduğunu vurgulamaktadır:

Ben hedef pazarımı iyi seçtim. Naçizane çevrem de var. Yabancı dil de sorun değil. Yaptığımız işi iyi bilmek lazım bence. Biz bu işimizi nereye nasıl taşıyabiliriz demek gerekiyor. Bunu profesyonel bir şekilde ele alıp yapmak gerekiyor. Ben bu sanatı nerede yapıyorum, hangi ülkede nasıl yapıyorlar gibi analiz etmek gereken yerler var. Ben hiç üşenmiyorum, günlük olarak belli ülkeleri firmaları arıyorum. Beni arayanlara cevap veriyorum. Dil konusunda yetersiz kaldığımda uzman kişilerden yardım istiyorum. Mesela ben Arapça bilmiyorum, bilmediğim için İngilizce görüşmesini istiyorum, o da İngilizce bilmiyorsa eğer hemen saat verip arayacağımı söylüyorum. Kamera açık bir ortamda görüşüyoruz, benim dükkânımı görüyorlar, ürünlerimi açıp gösteriyorum. İlerlememizin nedeni dil bilmek ve ortam ile alakalı... Bir de çalıştığım ve bulunduğum yerlerde, işim gereği de bürokrasi sorunlarım hiç olmadı. Ankara'ya da gitsem işimi yaptım, İstanbul'a da gitsem işini yaptım. Yurt dışı bağlantım da benim zaten daha önce kamudaki işimden dolayı vardı. Mesela Hindistan'daki arkadaşımı arayıp kumaş isteyebilirim. Orada çok ucuz... Nakliyesi uzun sürdüğü için şu an alma gereği duymuyorum. Bana telefon açıyor, senin ürünlerinle ilgili çok güzel kumaşlar var almak ister misin diyor. İstersen bunlarla ilgili ipekler var. Daha ucuz orada. Türkiye'ye nakliye uzun sürüyor ve pahalı. Bu şartlarda Türkiye'den almak zorundayız, ona göre fiyatlandırma yapıyoruz. Bu konularda hiç sıkıntım yok benim. Bu belki daha çok bana pazar sağlamıştır. Tel kırma işini analitik bir şekilde, ciddiyetle ve kurumsal olarak düşünmemi sağlamıştır (K.Ş.-4).

Tutumlu, pazarlama konusunda ARGE kısmının da çok önemli olduğunu söylemektedir:

Önce araştırdığım pazarlara uygun gelecek şekilde, burada olmayan numuneler ürettim. Hiçbir alıcısı yokken ürün üretim. Tel sarma ferace, onların kalıplarıyla onların desenleriyle... Sonra deneme yaptım. Deri çantaya tel sarma yaptık mesela, ama bunun için 6 ay uğraştık. Uygun tel, uygun iğne, uygun işleme... Derisi hangi deri olmalı kuzu derisi mi başka mı 6 ay uğraştık, ürün yapılanaya kadar hepsini cebimden harcadım, firmaları aradım değişik teller, değişik iğneler, değişik kalınlıktaki deriler onların hepsine ayrı ayrı çalıştık biz. Yani işin "ARGE"sini yaptık. Sonunda oldu, yaptık artık hatta sipariş de aldım. Benim amacım bunların bütün üretimlerini Bartın'a getirmek... Şimdi burada bir projede çalışıyorum, ayakkabı firması ile anlaştık el işinin ayakkabı kalıplarına nasıl geçirileceğini çocuklara öğretmek amacıyla kalıpları tedarik ettik, ayakkabı firması ile görüştük. Çantalar fabrikasyon çanta, deri çantanın birleştirilmesi de makineyle, ama üzerindeki işlemlerin hepsi el işidir. Bunların örneklerini firmalarına verdim.

Ben ülkelerin el işlerini inceliyorum. Uzak Doğu'daki desenler ne deseni? Çiçek hepsi... Rus desenleri nasıl? Osmanlı ile entegre olmuş desen kalıpları var. Avrupa'daki el işlerindeki desenler biraz daha sade ve yumuşak geçiş tonlarda. Selçuklu'ya ait desenlere benziyor. Geometrik desenler... Her pazarın ayrı deseni var. Bunu bilimsel yapacağız. Tel sarma yaptım, iki tane çiçek koydum, gönderdim. Adamın ilgisi yok ki... Kültüründeki desenlerde bunu görmüyor, beğenmez ki benim yaptığımı; ama bir Arap'a sarı işlemeli, altın renkli, şakırayan bir şey gönderdin mi, kendi desenleri ile alakalı beğendikleri bakış açısına göre gönderdin mi, o onu zaten sırf görüntüsü için alacak. İşine de bakmayacak, görüntüsüne alacak. Bir de işi el işi, bir de işi tel sarma olunca bitti; sorun yok ki. Emek vermek lazım. Emek nerede var? Araştırırken var, tasarımda değişiklik yaparken var, pazarı bulurken var, satacak yeri ayarlarken var. Burada emek yok aslında fazla. Yaptın tel kırma tel sarmayı satamıyorsun. Değerini kim bilecek? Değeri yok ki (K.Ş.-4)...

Bartın'da tel kırma-sarma işinde pazarlama sorunlarının olduğunu belirten Tutumlu, kadınlarımızın bakış açılarını genişletmek ve onlara destek vermek gerektiğini belirtmektedir:

İnsanlar gittikleri yerde tıkanmışlar. O da işin metodolojisini bilmedikleri için, pazarlama sorunları olduğu için... Pazarlama sorununu da neden aşamadılar? Vizyon genişliği gerekiyor bence birazcık. Görmüşlük gerekiyor, işi yapan insanların da vizyonlarını geliştirmek lazım, onlara ikinci üçüncü eğitimler vermek gerekiyor. Bu eğitimleri ben kendi iş yaptığımız ablalarımızla şöyle yapıyorum: Bilenle bilmeyeni yan yana getiriyorum. Diyorum ki abla sen bunu bilmiyorsun. Bak burada ustası var. Gel bakalım bunu da öğren, bundan da para kazanırsın. Ona ikinci iş imkânı da tanyorum. Aynı zamanda bir de işi bilenlerle çalışıyorum. Sarmayı en iyi kim yapıyor, onunla iş yapıyorum. Kırmayı en hızlı, en güzel yapan kim, onunla çalışıyorum. Simi kim daha güzel sarıyor, kim pullarla dans edebiliyor, kimin hayal gücü daha geniş, bu işle ilgili kimin daha fazla vizyonu var, tasarıma katkı sunabilir, onlarla çalışıyorum. Kadınlara sosyal medyalarını birilerine "Geçmiş olsun" diye kullanmayı iş için kullanmasını öğretmek istiyorum. Onlara anlatıyorum: "Şu sayfaya gir, bunu aç, kendine bunu yap!" diye. Öğrensin, kazansın, kendine de ayrı iş yapıp 300-500 lira daha fazla kazansın, kendi ayaklarının üzerinde durmayı öğrensin. Ben onlara çok destek veriyorum (K.Ş.-4).

Kaynak şahıslarımızdan Mustafa Küçüktabak, tel kırma işinin katma değerini artırmak gerektiğini, bu yapılsa Bartın'ın kalkınacağını söylemektedir:

Bir metal düşünün. Bir çivi gibi bir şey düşünün. Bu çiviye sadece çivi yaparsanız 1 lira değeri var. Çiviye kalem yaparsanız 10 liralık kalem olur. Aynı çividen tıbbi cihaz yaparsanız 100 bin lira değeri olur. Aynı metal, ağırlığı aynı... Bakın metal aynı değil mi? Şimdi, tel kırmanın teli 1 liralık bir tel olabilir; ama bunu altınla yapsaydık ve yaptığımız altını en iyi ipeğe işleseydik ve en iyi müşteriye pazarlasaydık, bu çok büyük bir değer edecekti. Şimdi örnek vereceğim, şu anda makaranın tanesini 20 liraya boşaltıyorlar, çözüyorlar, işliyorlar diyelim. Eğer benim altın işçiliğim, benim istediğim şekilde 100 tane kadın çalışsaydı ve 100 tane kadın vereceğim 33 metrelik altın makarayı işleseydi ben tam makaranın tanesine bin lira para verecektim işçilikten. Neden, çünkü karşımdaki insan çalmayacak, yanlış iş yapmayacak, işlediği şeyi yırtmayacak, delmeyecek, kesmeyecek yani benim umurumda olmazdı ki çünkü ben o bir makarayı 10.000 liraya satacaktım. Şimdi ben 10.000 liraya satıyorsam 1000 lirası benim için çerez parası. Ben bu rakamlardan bahsediyorum. Büyüme de böyle olur (K.Ş.-18).

Bartın işi tel kırmaya hem iç hem de dış pazardan gelen talepler fazladır. Özellikle son on yılda tel kırma sanatındaki ilerleme daha fazla olmuştur (K.Ş.-1; K.Ş.-17). Yurt dışından gelen talepler, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri, moda sektörünün tel kırma işini keşfetmesiyle birlikte artış göstermektedir. Artan maliyetlerin ise pazarlamayı olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Olumlu olan taraf ise bu el sanatının fabrikasyona yenilmemesi, tamamen el işçiliğiyle Bartın yöresinde yapıp pazarlandığında değerli olmasıdır.

Sonuç

Anadolu’da el sanatlarının ve işlemlerinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Tarih boyunca birçok kültürden etkilenecek gelen Bartın, bu etkilenmelerin sonucunda, geleneksel bir el sanatını ortaya çıkarmıştır: Tel Kırma. Tel kırma sanatı geçmişten günümüze devam ederek gelmiş ve artık Bartın kültürü ve sosyal yaşantısıyla da özdeşleşmiştir. Bartın’da şu an tel kırmadan bir ürünü olmayan ev yok gibidir. Bu sanat, Bartın’da özellikle son on yıldır altın çağını yaşamaktadır.

Bartın işi tel kırma tekniğini ilk olarak geliştiren kişinin Bartın’da Asma Mahallesi’nde yaşayan, “Kâtip Kızı” lakaplı Hatice Ağaçkırın olduğu düşünülmektedir. Halk arasında, tel kırmanın ortaya çıkışıyla ilgili değişik rivayetler bulunmaktadır. Ancak araştırmalarımıza göre doğruluk payı en yüksek olan Hatice Ağaçkırın’ın bu tekniği geliştirdiği bilgisidir.

Bartın işi tel kırma sanatının 1997–1998 eğitim-öğretim yılına kadar bir eğitim programı olmamıştır. İlk defa 1997–1998 eğitim-öğretim yılında ders olarak gösterilmeye başlanmıştır. Tek başına ders olarak gösterilmeye başlandıktan sonra, Bartın’da tel kırma sanatının tanıtım ve yaygınlaştırma faaliyetlerine de hız verilmiştir. Günümüze kadar da halk eğitim merkezi tarafından açılan tel kırma kursları artarak gelmiştir. Tel kırma sanatının üniversitelerde akademik olarak da ele alınması ve bu sanata daha profesyonel gözle yaklaşılması beklenmektedir.

Bartın işi tel kırma, pırıltılı, albenisi olan ve farklı bir düğüm tekniğiyle yapılan bir sanattır. Tel kırmanın bilinmeyen olması insanların ilgisini çekmektedir. Bu sanat daha çok gümüş tel ile tül üzerine işlenmektedir. Kendine özgü bir düğüm tekniği kullanılmaktadır. Eskiden gergefle işlenirken günümüzde kasnaklarla işlenmektedir. Desen olarak bütün kanaviçe, hesap işi, dantel desenleri tel kırmaya uyarlanabilmektedir. Tek batım ve çift batım işleme teknikleri kullanılmaktadır. Bir tel kırma ürününü yaparken başından sonuna kadar matematik zekâyı kullanmak gerekmektedir.

Bartın’da tel kırma sanatı öğrenilirken usta-çırak ilişkisi büyük oranda bulunmaktadır. Eskiden mahalle aralarında veya akşam evlerde toplaşan kadınlar arasında tel kırma işlemi yapılmaktaydı. Tel kırma; aileden, akrabalarından veya birisini yaparken görerek öğrenilebilmekteydi. Günümüzde ise modern tarzda öğrenme yaygınlaşmıştır. Bartın’da artık mahalle aralarında bile halk eğitim merkezinin kursları bulunmaktadır. Bartınlılar genelden tel kırma tekniğini bilerek gelmekte, kurslarda ise tekniğini geliştirmektedir. Tel kırma öğrenmeye, özellikle Bartın’a tayin olup gelenler heveslidir.

Tel kırma sanatında eskiden beri kullanılan geleneksel motifler bulunmaktadır. Bu motiflerin oluşumunda, Bartın kültürü ve sosyal yaşantısından önemli izler bulunmaktadır.

Tel kırma sanatı gelenekte daha çok çeyiz ürünlerinde kullanılmaktayken günümüzde ise kullanım alanı çok genişlemiş, bu sanat günlük yaşamdaki her alana adapte olmuştur. Tel kırma ile yapılabileceklerin sınırı, hayallerinizin sınırındadır.

Bartın işi tel kırma sanatı, hem isim benzerliği hem de ana malzemelerinin gümüş tel olması bakımından “telkârî” sanatı ile karıştırılabilmektedir. Kullanılan malzemelerin yapısı ve yapılış teknikleri açısından aralarında benzerlik yoktur. Tel kırma, yassı tel ile yapılan bir nakış tekniği olması yönüyle telkârîden ayrılmaktadır.

Geleneksel el sanatlarının devlet tarafından desteklenmesi önem arz etmektedir. Tel kırma sanatı, Bartın Valiliği, Bartın Belediyesi, Bartın İl Özel İdaresi, Bartın Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü, Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü gibi kurumlar tarafından desteklenmektedir fakat üretici, devletten daha çok destek beklemektedir. Dernekleşme ve kooperatifleşme, üretimlerin denetimli yapılması, araçların değil de asıl üreticinin kazanmasına katkı sağlayacaktır. Tel kırma sanatı için gösterilen gayretler, ulusalın küresele dönme süreci için değerlidir. Bu süreçte ulusal kültürümüzün tespit ve tescilinin yapılması üzerinde durulmalıdır.

Geçmişten günümüze tel kırma, Bartınlı kadınların önemli geçim kaynaklarından biri olmuştur. Şu an hem yurt içi hem de yurt dışına pazarlaması yapılmaktadır. İnternet ve sosyal medya üzerinden, bireysel satışlarla pazarlama yapılmaktadır. İnternet ve sosyal medya, daha çok kişiye ulaşma ve ürün görünürlüğü anlamında etkili olmaktadır. Bartın’a gelen turistler için daha küçük boyutlu ürünler çalışılması gereklidir. Artan fiyatlar, turistlerin de alım gücünü düşürmektedir. Ayrıca el sanatları turistik ürün olarak pazarlanırken bir taraftan da kültür koruma yaklaşımı içinde olunması önemli ve gereklidir.

Bartın işi tel kırmanın pazarlanmasında analitik düşünmek, Pazar araştırmasını iyi yapmak ve buna göre hedef pazarı iyi seçmek, kapsamlı bir ARGE çalışması yapmak gerekmektedir. Bartınlı kadınlara, internet ortamını ticarî anlamda kullanılmasının öğretilmesi hem kendilerine hem de pazara katkı sağlayacaktır.

Üretici yerine araçların kazanması, kooperatifleşme ihtiyacı, maliyetlerin artması, yapılan ürünlerin Bartın’da tamamlanamaması ve malzeme üretimi eksikliği bu el sanatının günümüzde yaşadığı sorunlardandır. Sonuç olarak Bartın’ın önemli kültür miraslarından olan tel kırma sanatına sahip çıkılarak gelenekten geleceğe bilinçli bir şekilde aktarılması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Yazılı Kaynaklar

Aşçıoğlu, E. (2006). *Bartın ve Kökleri*.

Bartın Ticaret ve Sanayi Odası (2006). *Bartın Ticaret ve Sanayi Odasının Yüzüncü Yılı 1906-2006*.
Bartın: Bartın Ticaret ve Sanayi Odası Yay.

Çalışkan, Şerife Seher (2019). "Bartın’da Dügün Geleneklerinin Dünü ve Bugünü". *Teke Dergisi*, S. 8/1, s. 413-445.

Çalışkan, Şerife Seher ve Turgay Kabak (2019). *Hayvancılık Etrafında Gelişen Silifke Yöresi Dokuma Kültürü*. Ankara: Gece Yay.

- Çilsüleymanoğlu, S. (1996a). *Bartın Halk Kültürü* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Çilsüleymanoğlu, S. (1996b). *Bartın Halk Kültürü* (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Demir, M. ve A. H. Varol (2019). "Bartın Yöresine Ait Tarihsel ve Kültürel Bir Değer: Tel Kırma İşi". *Social Sciences Studies Journal*, S. 37, s. 3142-3153.
- Komisyon (2011). *Bartın İşi Tel Kırma*. Bartın: Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü Yay.
- Oğuz, M. Ö. (2013). "Küreselleşme ve Ulusal Kalıt Kavramları Arasında Türk Halkbilimi". *Millî Folklor*, S. 50, s. 5-8.
- Oğuz, M. Ö. (2014). "Ulusal Kalıtın Küreselleştirilmesi ve Türk El Sanatları". *Millî Folklor*, S. 54, s. 5-10.
- Öter, Z. (2010). "Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi". *Millî Folklor*, S. 86, s. 174-185.
- Öztürk, C. (2005). "Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu (Tarihçe, Sorunlar, Öneriler)". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, S. 7, s. 67-75.
- Sarioğlu, H. (2005). "El Sanatlarını Millî Değer Olarak Algılamak". *Millî Folklor*, S. 66, s. 72-74.
- Teke, S. G. (2013). "Geleneksel Tarzlar, Modern Modeller: Resmî Resmî Olmayan Eğitim ve Somut Olmayan Kültürel Miras". *Millî Folklor*, S. 100, s. 31-39.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- URL-1: 04.01.2020 tarihinde <http://www.bartintelkirmasi.com.tr/> adresinden alındı.
- URL-2: 04.01.2020 tarihinde <http://docplayer.biz.tr/2071347-Prof-dr-dursun-yildirim.html> adresinden alındı.
- URL-3: 07.01.2020 tarihinde <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-51141/telkari-sanati.html> adresinden alındı.

Sözlü Kaynaklar

- K.Ş.-1:** Gülay Demir, 51 Yaşında, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Belediye Parkı, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-2:** Nazan Tokgöz, 48 Yaşında, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Tuğba Tuhafiye, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-3:** Nezaket Savaşer, 51 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-4:** Yeşim Tutumlu, 41 Yaşında, Yüksek Lisans Mezunu, Kamu Görevlisi, Tuğba Tuhafiye, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-5:** Tuğba Kazancı, 41 yaşında, Lise Mezunu, Esnaf, Tuğba Tuhafiye, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-6:** Emine Gökçimen, 38 Yaşında, Lise Mezunu, Usta Öğretici, Millet Konağı, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-7:** Nedret Dokucu, 49 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Millet Konağı, Bartın/Merkez.

- K.Ş.-8:** Sevim Köse, 63 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Millet Konağı, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-9:** Nadide Özkal, 80 Yaşında, Okuma-Yazma Kursu Mezunu, Ev Hanımı, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-10:** Şükran Zırtıloğlu, 80 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-11:** Hatice Karadağ, 55 Yaşında, Üniversite Mezunu, Emekli Usta Öğretici, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-12:** Hülya Sallantı, 50 Yaşında, Lise Mezunu, Emekli Usta Öğretici, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-13:** Behice Bayraklı, 43 Yaşında, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Amasra/Kaleşah Mahallesi.
- K.Ş.-14:** Güllü Sarıer, 64 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bartın/Arıönü Köyü.
- K.Ş.-15:** Necla Işık, 38 Yaşında, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Amasra/Kaleşah Mahallesi.
- K.Ş.-16:** Mücahit Akarsu, 26 Yaşında, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Kozcağız.
- K.Ş.-17:** Gül Önce, 53 Yaşında, Lise Mezunu, Usta Öğretici, Bartın/Merkez.
- K.Ş.-18:** Mustafa Küçüktabak, 52 Yaşında, Lise Mezunu, Kuyumcu, Bartın/Merkez.